

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Aktivita, samostatnost a tvořivost dětí a dospělých v mimoškolním prostředí

Vypracovala: Mgr. Lenka Dvořáková
Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb., zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích,

.....
Mgr. Lenka Dvořáková

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za ochotu, odborné vedení a připomínky, které mě směřovaly při tvorbě mé bakalářské práce.

Mé díky patří i Petru Kropáčkovi za pomoc s výzkumnou částí a Mgr. Soně Schorníkové a Mgr. Kláře Dufkové za korekci textu.

Dále děkuji své rodině, která je mi vždy velikou oporou.

Anotace

DVOŘÁKOVÁ, L. Aktivita, samostatnost a tvořivost dětí a dospělých v mimoškolním prostředí. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce M. Procházka.

Bakalářská práce s názvem *Aktivita, samostatnost a tvořivost dětí a dospělých v mimoškolním prostředí* je zaměřena právě na rozvoj dovedností, které byly exponovány do titulu práce. Teoretická část se proto věnuje vymezení základních pojmů a přístupů různých věd či autorů. Důležité je také poukázat na rozdíly mezi formálním, neformálním a informálním vzděláváním. Od tohoto rozdělení přechází práce k vymezení role mimoškolního vzdělávání v rámci využití volného času. Lidé tráví svůj volný čas různými způsoby, a proto jsou v další části zmíněny i prostory a prostředí, kde lze volnočasové aktivity provozovat. Při vzájemném kontaktu a komunikaci osob by měla fungovat určitá nepsaná pravidla, a proto si teoretická část práce všímá i prosociálního chování, které bývá často cílem etických výchov. Toto chování je zaměřeno především na spolupráci a schopnost dialogu.

Praktická část má poté za úkol sestavení katalogu her, které by nejen podporovaly rozvoj prosociálního chování, ale zejména přispívaly k rozvíjení aktivity, samostatnosti a tvořivosti u různých věkových skupin. K výslednému projektu se v závěru práce vyjádří i fundovaní odborníci a zváží její přínos.

Klíčová slova: aktivita, samostatnost, tvořivost, mimoškolní vzdělávání, volný čas, prosociální chování

Abstract

The bachelor thesis entitled Activity, Independence and Creativity of Children and Adults in Extracurricular Environment is focused on the development of skills which were mentioned in the title of the thesis.

The theoretical part therefore deals with the definition of basic terms and approaches of different sciences and authors. It is also important to point to the differences among formal, informal and experiential education. Then the thesis proceeds to the demarcation of extracurricular education within leisure time. People spend their leisure time differently and therefore there are also mentioned various space and surroundings where they can go in for their leisure time activities. People should keep to certain unwritten rules when they are in mutual contact and when they communicate with each other and that is why the theoretical part pays attention also to prosocial behaviour which is very often the goal of ethical education. This behaviour is focused primarily on communication and the ability to hold a dialogue.

The task of the practical part is to compile a catalogue of games which would not only encourage the development of prosocial behaviour, but would also contribute to the development of activity, independence and creativity of people of different ages. Some erudite experts will express their opinion on the final project and consider its benefit at the end of the thesis.

Key concepts: activity, independence, creativity, extracurricular environment, leisure time, prosocial behaviour

Obsah

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Vymezení základních pojmů	10
1.1 Aktivita	10
1.2 Samostatnost	11
1.3 Tvořivost a její rozvíjení	12
1.4 Činnost mimo vyučování či pracovní povinnosti.....	13
2 Formální, neformální a informální vzdělávání / výchova.....	16
2.1 Formální vzdělávání	16
2.2 Neformální vzdělávání	17
2.3 Informální vzdělávání.....	18
3 Mimoškolní vzdělávání.....	19
3.1 Funkce mimoškolního vzdělávání	21
4 Role školy v mimoškolním vzdělávání.....	22
5 Volný čas a jeho funkce.....	24
5.1 Funkce volného času.....	25
6 Prostory, instituce a sdružení pro volnočasové aktivity	27
6.1 Prostředí, prostory a zařízení v přírodě	27
6.2 Prostředí, prostory a zařízení v obcích a městech	27
6.3 Institucionální výchova ve volném čase.....	28
6.4 Základní typy sdružení dětí a mladých lidí	29
7 Rozvoj prosociálního chování v rámci volnočasových aktivit	30
PRAKTICKÁ ČÁST	33
8 Cíle a zaměření.....	33
8.1 Obecný cíl.....	33
8.2 Dílčí cíl	33
9 Metodologie výzkumu	34
9.1 Fáze vytvoření autorského projektu <i>My máme rádi Česko</i>	35
10 Výzkumný soubor.....	38
10.1 První skupina – mladší školní věk (6-11 let).....	38
10.2 Druhá skupina – střední školní věk (11-15 let).....	39
10.3 Třetí skupina – dospělí (od 20 let).....	39
11 Prezentace projektu.....	41

11.1	Program pro mladší školní věk.....	41
11.2	Program pro střední školní věk.....	48
11.3	Program pro období mladší a střední dospělosti (maminky a tatínkové s dětmi)..	54
12	Realizace verifikace projektu	60
ZÁVĚRY PRAKTICKÉ ČÁSTI A DISKUZE		63
ZHODNOCENÍ A PŘÍNOS.....		68
ZÁVĚR.....		69
POUŽITÁ LITERATURA		72
PŘÍLOHY		76

ÚVOD

„Volný čas tvoří nejdůležitější část našeho života.“¹

(Denis Diderot)

„Není pravda, že máme málo času, avšak pravda je, že ho hodně promarníme.“²

(Lucius Annaeus Seneca)

„Hleďte potěšení v dětech, dopřejte dětem, aby se mohly potěšit s vámi, a bez odkladů užívejte každou radost.“³

(Lucius Annaeus Seneca)

„Hodnoty bytí spočívají z velké části v tom, jak vroucně jsme je schopni prožívat. Hodnota našeho člověčího života je závislá na hodnotách, které jsou v nás. Lidé si stvořují svůj lidský svět. Je v něm to, co do něho vkládáme.“⁴

(Josef Čapek)

Do úvodu své práce jsem vybrala několik citátů, pomocí nichž se pokusím objasnit cíl a smysl mé práce, nazvané *Aktivita, samostatnost a tvořivost dětí a dospělých v mimoškolním prostředí*. Bakalářská práce bude tedy dedikována především volnému času, který by měl být efektivně a smysluplně využit nejen pro uspokojení našich potřeb, ale měl by se částečně podílet i na utváření naší osobnosti. K potvrzení svých slov navážu citátem Denise Diderota, francouzského osvícenského spisovatele a filozofa. Podle něj je volný čas nejdůležitější část života. Školní docházka je povinná a do pracovního procesu se také člověk musí zapojit de facto nedobrovolně, protože si uvědomuje, že je to nezbytná podmínka přežití v dnešní společnosti. V oblasti volného času však dostáváme prostor pro svobodné jednání, je na nás jak se svým volným časem naložíme.

¹ SVOBODA, Martin. *Citáty* [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/denis-diderot/>

² AZ citáty [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://azcitaty.cz/lucius-annaeus-seneca/28178/>

³ Cituj [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://cituj.cz/Citaty/kat-140.aspx?pg=2>

⁴ SVOBODA, Martin. *Citáty* [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/josef-capek/?page=2>

V souvislosti s tím objasním druhý citát z úvodní části mé práce. Lucius Annaeus Seneca žil v roce 4 př. n. l., ale dokázal vystihnout problém lidstva, který ho provází už přes dva tisíce let. Hodně našeho času promarníme z různých důvodů. Někdo je pohodlný, jiný zase marní svůj čas z neznalosti nepřehledného množství eventualit, který volný čas nabízí. Negativním jevem dnešní společnosti je stále častější preferování virtuálního světa. Mobilní telefony, počítače a další moderní technologie vytěsňují z našich životů tělesnou aktivitu, touhu po poznání i vzájemnou komunikaci z očí do očí. Lidé zpohodlněli, zvykli si mít vše na dosah. Tělesnou aktivitu nahradila televize, vyhledávání v knihách počítače a vzájemnou komunikaci různé sociální sítě.

Jelikož se pohybuji v pedagogickém prostředí, sleduji negativní dopad moderní technologie hlavně na dětech. Z vědeckého hlediska se sice jedná o postup vpřed, ale pokud se podíváme na lidský rozměr, nedojdeme k uspokojivým závěrům. Děti nemají zájem o poznání, protože si vše mohou vyhledat na internetu, ve škole nedávají pozor, protože si tajně hrají pod lavicí s mobilním telefonem, a ve výčtu bych mohla pokračovat dále. Jednu z příčin můžeme spatřovat i v tom, že dospělí se často snaží o kariérní postup na úkor času stráveného se svými dětmi. Raději jim zakoupí nejnovější trendy ze světa techniky, aby se děti zabavily samy. Proto jsem zvolila třetí citát, jehož autorem je taktéž Seneca, který nás nabádá, abychom hledali potěšení v dětech. Děti jsou naše budoucnost a podle toho bychom se k nim i měli chovat. Věnovat jim svoji péči i svůj čas, radovat se s nimi a snažit se o všestranný rozvoj jejich osobnosti.

Z těchto důvodů jsem se rozhodla ve své bakalářské práci zaměřit na rozvíjení aktivity, samostatnosti a tvořivosti nejen u dětí, ale i u dospělých. Ve spojitosti s rozvíjením těchto kategorií nastíním i rozvoj prosociálního chování, ve kterém se projevuje široké spektrum znaků altruismu, kdy člověk za své jednání neočekává odměnu, snaží se být nápomocný druhým, být užitečný a působit radost. Josef Čapek mluví o hodnotách bytí a vroucném prožívání života. My sami si tvoříme svět a je na nás, jaký si ten svět uděláme, jaký zaujmeme postoj a jak se budeme spolupodílet.

Cílem mé práce je tedy vypracování autorského projektu, jehož součástí budou činnosti zaměřené na rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti. V teoretické části nastíním základní pojmy, dotýkající se tématu, a porovnáám, jak na jednotlivé pojmy nahlízejí různé vědy. Rozdělím vzdělávání na formální, neformální a informální a přejdu na mimoškolní vzdělávání, kde se zaměřím především na prostory a prostředí pro volnočasové aktivity. Připojím roli škol v mimoškolním vzdělávání a na závěr

teoretické části uvedu propojení volnočasových aktivit s rozvojem prosociálního chování.

V praktické části mé bakalářské práce podrobněji rozpracuji metodologii a přípravnou fázi tvorby projektu. V první fázi si po objasnění výzkumného problému stanovím kategorie edukačního projektu a činnosti, které budou tyto kategorie rozvíjet. Druhá fáze bude pojednávat o vytvoření vlastního projektu a ve třetí fázi si verifikujeme účinnost projektu pro praxi. Tento projekt pak může sloužit pedagogickým pracovníkům, kteří jsou v každodenním kontaktu s dětmi, volnočasovým organizacím i samotným rodičům.

Jako inspiraci pro návrh činností jsem si vybrala fenomén, který si v současné době volí obchodní řetězce pro nalákání zákazníků, tedy sběratelská alba. Na základní škole, na níž působím, si děti tato alba velmi oblíbily a z toho jsem také vycházela. Zakoupila jsem album s názvem *My máme rádi Česko*, vybrala zajímavá témata a nechala se jimi inspirovat pro vytvoření katalogu činností. Aktivity zaměřené na dovednostní výcvik jsem si ověřila v praxi tak, že jsem si zvolila tři výzkumné vzorky, do kterých jsem záměrným výběrem určila zástupce různých věkových skupin, s nimiž jsem aktivity vyzkoušela.

Praktická část je tedy ve znamení kvalitativního výzkumu, kde si na menším vzorku potvrdím, zda navržené aktivity skutečně vedou k rozvoji aktivity, samostatnosti a tvořivosti. V závěru praktickou část doplním i o výstup účastníků a zhodnocení projektu fundovanými odborníky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Aktivita

Aktivita podle Andragogického slovníku (2012, s. 25-26) „*obecně vyjadřuje pohyb, činnost a jednání živých organismů. U živočichů je zaměřena na uspokojování potřeb, je ovlivněna vnitřními fyziologickými mechanismy a podněty z vnějšího prostředí. U člověka se rozlišuje aktivita ovlivnitelná a neovlivnitelná vůlí, uvědomovaná a neuvědomovaná. Za nejčastější aktivitu člověka je považována práce, hra, učení aj. Jako edukační pojem zahrnuje skupinu činností, při nichž musí člověk projevit svoji iniciativu, samostatnost, vynaložit větší úsilí a energii, a celkově být výkonnější a efektivnější.*“

Pedagogický slovník souhlasí, že jde o činnost především živých bytostí, nicméně se dále nezabývá živočichy, ale vyzdvihuje psychologický aspekt pojmu, který zkoumal mezi jinými i A. N. Leont'jev. Subjekt se specifickými charakteristikami si vytyčí nějaký cíl, kterého se snaží dosáhnout na základě volného úsilí, přičemž však může být ovlivněn také kontextem sociálním (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s. 19).

Andragogika tedy definuje pojem obecně i s odlišením aktivity zvířat od aktivity lidí. Zvířata na rozdíl od lidských bytostí nejednají na základě vůle, ale především je u nich aktivita ovlivněna instinkty a fyziologickými procesy. Pedagogika omezuje definovaný výraz pouze na skupinu činností, u kterých člověk projevuje iniciativu, nezávislost na jiných subjektech, větší vypětí sil a efektivitu. Psychologie si všímá navíc i vlivu sociálního, jelikož člověk jako součást společnosti neustále vstupuje do interakce s jinými osobami a bývá elementem i četných mezilidských vztahů.

Pro tuto bakalářskou práci bude stěžejní nejen pojetí pedagogické, ale i psychologické hledisko dedikující sociální působení na aktivitu člověka. V dnešním přetechizovaném světě se totiž začínají vytrácet některé tradiční lidské hodnoty, ubývá vzájemná komunikace tváří v tvář a málokterý jedinec jedná prosociálně. Proto by tato práce měla zároveň sledovat, jak některé aktivity mohou mít vliv na nesobecký způsob myšlení a cítění, a jestli člověk dokáže jednat nezištně ve prospěch druhých lidí.

Při socializaci, což je proces, pomocí kterého se člověk učí hodnotám, dovednostem a přístupům, které jsou společností považovány za vhodné a nezbytné pro zapojení do

sociálního života, dochází k intelektuálnímu a emočnímu rozvoji lidské osobnosti – probíhá právě na úrovni sociální a psychologické. V sociální rovině se jedná o učení normám a znalostem, které jsou potřebné pro aktivní zapojení do společnosti různými způsoby a v různých rolích. Psychologický vývoj poté zajišťuje jedinci rozvoj osobnosti s uvědoměním vlastní identity a hrdosti v sociálním prostředí. Právě z těchto uvedených tvrzení vyplývá důležitost rekreace, volného času, sportu a her v procesu socializace (Smith, c1990).

1.2 Samostatnost

Andragogický ani Pedagogický slovník tento výraz do katalogu pojmů nezařazují, proto je na tomto místě uvedena definice z anglického výkladového slovníku, který pojednává o samostatnosti jako o schopnosti žít život bez toho, aby nám jiní lidé pomáhali a ovlivňovali nás (Walter, 2008, s. 733).

Trénink samostatnosti se u dětí projevuje již při nácviu sebeobslužných činností, jako jsou péče o vlastní tělo a péče o osobní majetek. Jak uvádí Pávková a kolektiv *„jejich podstata spočívá v pěstování hygienických návyků, návyků kulturního chování a jednání s lidmi. Vytváření a upevňování sebeobslužných návyků je jednou z podmínek a zároveň první fází při formování mravních vlastností.“* (2001, s. 107).

V širším spektru lze samostatnost chápat i jako schopnost být sám sebou. Pokud chceme u dětí rozvíjet zdravou osobnost, je důležité snažit se dát jim možnost, aby byly sebou samými. Mnohdy ovšem tuto snahu dětem znemožňují různé překážky:

- nedostatek kvalitní komunikace,
- autoritativní styl vedení a kritika,
- manipulace dospělou osobou či vrstevníky,
- sociální rozdíly,
- stres a spěch,
- málo častý kontakt s přírodou,
- vliv médií a reklamy,
- neuvědomělá imitace a přejímání vzorců chování,
- malá citová odezva,
- nevhodná výchova,

- nepřiměřené nároky rodičů či přílišná péče,
- stereotypy, zvyky, tradice a společenský úzus (Šímanovský, Šímanovská, 2010).

Při herních aktivitách děti získávají nové informace, přestanou se bát být sami sebou a začnou mít radost z objevování vlastních schopností.

1.3 Tvořivost a její rozvíjení

Průcha, Walterová a Mareš (1998, s. 264) uvádějí tvořivost jako „*duševní schopnost vycházející z poznávacích i motivačních procesů, v níž ovšem hrají důležitou roli též inspirace, fantazie, intuice. Projevuje se nalézáním takových řešení, která jsou nejen správná, ale současně nová, nezvyklá, nečekaná. Proces tvořivosti mívá několik etap, mj. přípravu, dozrávání nápadu, ‚osvícení‘, kontrolu, opracování. Tvořivost podporuje: vysoká inteligence, otevřenost novým zkušenostem, iniciativa ve vytváření řádu, pružnost v usuzování, potřeba seberealizace. Tvořivost tlumí: direktivní řízení, stereotypy, tendence ke konformitě.*“

Velký sociologický slovník (In Bakalář, 2010) připojuje několik dalších aspektů tvořivosti, jakými jsou originalita jako výsledek kreativity, schopnost objevovat problémy, restrukturování souvislostí, nalézání nových vhledů do situace a zaměření myšlenkového a fantazijního úsilí mimo rámec stereotypu. Člověk, který zastává kreativní postoj, nepovažuje nic za ukončené a definitivní, ale naopak se snaží stále nalézat nové vztahy a směry.

Vynikajícím prostředkem pro rozvoj tvořivosti bývají hry, prostřednictvím kterých se jedinec dokáže nejen spoustě věcí naučit, ale zároveň je nucen využívat i různých myšlenkových operací. Lidé poznávají, objevují, zkoumají, získávají nové zkušenosti a také zapojují fantazii bez obav ze selhání a negativního hodnocení. Mohou tak být odbourány zábrany a vytváří se nové návyky. Bez strachu z chyb se střídá divergentní a konvergentní myšlení. Kladů mají tedy hry několik:

- aktivita,
- rozvoj duševních procesů (např. logika, strategie, paměť) a schopností (např. vnímání a pozornost, představivost),
- rozvoj osobnosti,

- podpora komunikace,
- nápodoba sociálních procesů,
- nové životní zkušenosti,
- zábava (Portmannová, 2004).

Tréninkem kreativního chování se zabývala i dvojice Kirst – Diekmeyer, která zastává názor, že každý člověk je kreativní, ale vyžaduje to otevřenost vůči všemu novému. Publikovali 68 úkolových řad ve své knize *Trénink tvořivosti*. Pro lepší přehlednost rozdělili úkoly do 12 tréninkových polí (Kirst, Diekmeyer, 1998). Jejich publikace je určena jak pro děti, tak pro dospělé. Pouze na dětskou tvořivou hru se omezil Josef Mlejnek (1997) ve stejnojmenné knize, kde oceňuje, že se dítě hře oddává celé, věří svým citům a přáním, uplatňuje fantazii, jedná pravdivě. Hra je tedy nezbytná pro vývoj dítěte a dítě díky ní aktivně poznává okolí. Dá se předpokládat, že dítě, které je při hře vedeno ke kreativitě, uplatní později tento přístup i v dospělosti.

1.4 Činnost mimo vyučování či pracovní povinnosti

Existují čtyři způsoby, jak lidé mohou trávit čas:

1. Čas trávený placenou prací
 - Méně času takto tráví ženy, které se musí starat o děti předškolního věku. Obecně pracují více mladé ženy, než ženy nad 40 let.
 - Více času takto tráví muži. Více času v práci tráví muži s dětmi v domácnosti (v porovnání s bezdětnými) – pravděpodobně především z důvodu potřeby vyššího příjmu, ale možná také z touhy trávit čas mimo domov.
2. Čas trávený neplacenou prací
 - Jedná se především o domácí práce všeho druhu, vaření, péče o děti, nákupy, ale také například zahradničení, péče o zvířata, opravování vybavení domácnosti apod.
 - Ačkoli se v průběhu let změnila situace žen, kdy se placená práce změnila z výjimečné na obvyklou, úloha žen v domácnosti je stále stejná (většinu domácích prací musí obstarat samy). Dále platí, že více času domácími pracemi tráví ženy s dětmi, než bezdětné ženy.

3. Volný čas

- Ten lidé tráví mimo domov, doma pasivně či doma aktivně.
- **Mimo domov** tráví nejvíce času mladí lidé bez dětí v domácnosti. Zároveň se jedná častěji o nezaměstnané ženy a muže – netráví tolik času prací.
 - o Naopak nejméně času mimo domov tráví rodiče s malými dětmi – mají více překážek.
 - o Velmi častým způsobem trávení času mimo domov je stravování v restauračních zařízeních – více času tak tráví muži.
 - o Dále lidé často chodí do kin a divadel, na sportovní utkání a na návštěvy přátel. Opět takto tráví o trochu více času muži.
 - o Starší lidé také často chodí na procházky.
- **Trávení volného času doma pasivními činnostmi**
 - o Mezi pasivní činnosti řadíme sledování televize, poslouchání rádia a hudby. Pasivní trávení volného času více láká mladé lidi. Co se týče pohlaví, tráví tak více času muži, a to především starší.
- **Trávení volného času doma jinými činnostmi**
 - o Týká se více starších lidí, neboť mladí tráví obecně více času mimo domov. Zároveň tak tráví více času ženy než muži.
 - o Sem můžeme zařadit stravování, což se týká jak žen, tak mužů. Někteří by toto zařadili spíše mezi pasivní činnosti, protože mnoho lidí se stravuje právě při provádění pasivních činností.
 - o Další takovou aktivitou je čtení, kterým tráví více času muži. Zde hraje velmi důležitou roli také zaměstnanost, kdy zaměstnaní muži mají na čtení méně času, než muži nezaměstnaní. Dále lze vypořádat, že více času čtením tráví lidé s malými dětmi.
 - o Lidé tráví svůj volný čas také povídáním, a protože se jedná o konverzaci, nehraje zde roli pohlaví – muži i ženy si povídají společně, přestože se říká, že ženy více mluví, zatímco muži je neposlouchají.
 - o Koníčky a hry lákají o něco více ženy než muže.

4. Osobní péče

- Spánek, hygiena, oblékání a zdravotní péče

- Více času péči o vlastní osobu věnují ženy, vyjma spánku, v čemž jim brání děti a domácí práce (Gershuny, c2000).

Pokud ovšem mluvíme o činnosti mimo vyučování či mimo pracovní činnost, pohybujeme se zejména kolem třetího bodu, tedy ve sféře volného času, protože se odehrává právě v době mimo vyučovací jednotku či pracovní dobu. Žáci se mohou věnovat aktivitám ke škole se vztahujícím (příprava na vyučování, činnosti organizované školou), ale i těm, které nijak se školou nesouvisí. Činnost mimo vyučování tedy podle Průchy, Walterové a Mareše zahrnuje činnosti „*1. celoškolské, např. slavnosti, akademie, společná shromáždění; 2. mimotřídní, doplňující výuku ve třídě; 3. organizované ve volném čase.*“ (1998, s. 39).

Dospělí lidé mívají s využitím doby mimo pracovní činnost mnohdy problém. Špatně si tento čas rozvrhují a nevyužívají ho efektivně. Příčinou jsou i stresující pocity z práce. V některých případech je volný čas minimální, protože jsou lidé ambiciózní a snaží se v práci o dobré postavení na úkor času věnovaného odpočinku a času společně tráveného s dětmi. V práci si dávají vysoké cíle místo toho, aby se snažili vytyčovat si pomyslné mety přiměřeně a s rozvahou (Gruber, 2004). Problematice volného času a jeho funkci bude věnována kapitola s číslem pět.

2 Formální, neformální a informální vzdělávání / výchova

2.1 Formální vzdělávání

Průcha, Walterová, Mareš (1998, s. 73) nahlíží na toto vzdělávání z pohledu dřívějšího, kdy bylo „orientované na osvojování formy a rozvíjení představ bez dostatečného zřetele k obsahu jako materiálního základu vzdělávání. Bylo založeno na idejích F. J. Herbarta.“ Dnešní hledisko konstantně preferuje vzdělávání ve školách a edukační proces má legislativně dány funkce, cíle, obsah, prostředky a způsoby hodnocení. Odráží se zde politické, ekonomické, kulturní a sociální potřeby společnosti.

Jedná se tedy o učení a systém aktivit realizovaných ve vzdělávacích a výcvikových institucích. Z hlediska učící se osoby lze mluvit o záměrném učení, které je zajišťováno a podporováno státem. Je odstupňováno dle věku od základního, přes středoškolské až po vysokoškolské vzdělávání a vede k zisku dokladu o absolvování. Zařazujeme sem jak tradiční vzdělávání ve škole, tak i dálkové studium na středních i vysokých školách a distanční vzdělávání zprostředkované médií na základě předpřipravených programů. Je zde zahrnuto i formální vzdělávání dospělých, které je také zajišťováno na všech zmiňovaných úrovních, ale typické je především vzdělávání osob ve věkovém rozmezí od pěti či šesti let do dvaceti až pětadvaceti (Hofbauer, 2004; Průcha, Veteška, 2012).

Negativem tohoto vzdělávání zůstává omezené množství výukových metod a pasivita žáka. Oproti tomu zájmové vzdělávání (neformální edukace), o kterém bude zmínka níže, se snaží o participaci účastníků především při elekcii činností a cílů, s nimiž se poté sami účastníci identifikují a pociťují i větší míru odpovědnosti, než u činností vybíraných formální autoritou. Prostředí volného času nás naopak zavádí do prostoru autorit neformálních a mnohdy zde převažuje rovnocenný přístup ve vzájemné interakci. Mravní principy a sociální normy si osvojují na bázi neformálních mechanismů (jsem takový, protože takový být chci). Zatímco formální přístup upřednostňuje důsledné poslouchání učitele a neuposlechnutí bývá trestáno různými sankcemi (poznámka, zápis do pedagogického deníku). Svobodná volba je zde potlačena, takže se málokdy dostaví pocit sebeuspokojení a naplnění. Kurikulární ucelenost je spojena s nutností konstantně plnit vytyčené cíle a může se tak toto vzdělávání stát nepříjemnou povinností (Průcha, Janík, Rabušicová, 2009).

2.2 Neformální vzdělávání

Termín neformální vzdělávání se týká cílené a strukturované aktivity člověka probíhající mimo vyučování, tedy v rámci volného času. Předchozí věta anticipuje další tvrzení, že toto vzdělávání zpravidla probíhá mimo formální výchovný systém, takže mluvíme o činnostech v útvaru zájmové činnosti, kterými mohou být zájmové kroužky, umělecké soubory, sportovní družstva či různá sdružení. Po absolvování činnosti je možné obdržet doklad o ukončení, ale ve většině případů nebývají zakončeny udělením osvědčení. Pojem neformální výchova vymezují 3 skupiny rysů:

1. koncepce celoživotní výchovy a vzdělávání,
2. respektování svobody, požadavku dobrovolnosti o účasti na aktivitách,
3. prvky demokraticismu a participace (úsilí o spoluúčast každého jedince) (Hofbauer, 2004; Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Poskytuje tedy vzdělávání dětem i dospělým. Typy, formy a obsahové oblasti jsou diferencovány a organizovány různými podniky a institucemi, mezi které se mohou řadit i nadace, kulturní zařízení, kluby či školy. Involvuje programy funkční gramotnosti pro dospělé, výchovu ke zdraví, plánování rodičovství a různé kurzy (Průcha, Walterová, Mareš, 1998).

S formálním vzděláváním koresponduje v cílech (rozvoj osobnosti, začlenění do společnosti, výchova k aktivnímu občanství) a rozvoji intelektuálních, praktických a sociálních kompetencí. Relevance neformálního vzdělávání nabývá však v současné době na významu, protože formální vzdělávání se vyznačuje menší schopností adaptace na současné výzvy na edukační přípravu mládeže. Neformální vzdělávání se tak stává komplementem vzdělávání formálního a má proto nezastupitelnou funkci. Právě neformální vzdělávání akcentuje tvořivost, novátorství, individuální interakci se společností, elasticitu řešení problémů a další oceňované výstupy vzdělávání (Hofbauer, 2004).

Mimo jiné se tento druh vzdělávání uplatňuje i při rozvoji demokratické společnosti a respektování lidských práv, jelikož dává občanům následující příležitosti:

- rozvoj zvědavosti a entusiasmů,
- nové empirie a uvědomování si vlastní odpovědnosti,
- práce v týmu a s tím spojené demokratické jednání a rozhodování,
- rozvoj kompetencí na poli osobním, sociálním a profesním,

- učení se sebeprosazení, sebedůvěře, solidaritě, motivaci, toleranci, interkulturní výchově a kritickému posuzování (Hofbauer, 2004).

2.3 Informální vzdělávání

Průcha, Walterová, Mareš definují tento termín jako „*celoživotní proces získávání znalostí, osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností, z prostředí a kontaktů s jinými lidmi.*“ (1998, s. 90).

Informální výchova / vzdělávání zahrnuje jak záměrné, cílené učení, tak i zcela nahodilou výchovně-vzdělávací činnost. Obvykle spíše druhou uvedenou variantu, neboť je učením vyplývajícím z každodenního kontaktu s rodinou, přáteli, vrstevnickými skupinami, médií a dalšími komponenty v našem bezprostředním okolí. Lze zde tedy pracovat s definicí pojmu výchova v nejširším možném smyslu, protože působení činitelů probíhá nezáměrně, neorganizovaně, nesystematicky a nekoordinovaně (Hofbauer, 2004; Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Zahrnout do této kategorie můžeme i sebevzdělávání, i když v tomto případě jedinec nemá příliš možnost si zpětnou vazbou ověřit nabytí znalostí. Informální vzdělávání má ve vývoji člověka nezastupitelnou roli, neboť se tak jedinec vzdělává od raného dětství po celý svůj život. Jak už však bylo zmíněno, děje se převážně spontánně, a proto se těžko zjišťuje a analyzuje. V zahraničí se proto vžilo pojmenování *experiential learning*, tedy zkušenostní učení (Průcha, Veteška, 2012).

„*Hlavním rozdílem mezi výchovou informální a neformální je skutečnost, že informální výchova je víceméně dána postavením dítěte a mladého člověka ve společnosti a neuskutečňuje se z jeho rozhodnutí, neformální výchova od dítěte a mladého člověka naopak vychází, realizuje se prostřednictvím jeho dobrovolné činnosti a má nejbližší k výchově ve volném čase.*“ (Hofbauer, 2004, s. 19).

Uvedli jsme si rozdíl mezi neformální a informální výchovou, obecně lze ale říci, že každý z výše zmíněných tří typů vzdělávání obsahuje různé aspekty a výchovné působení se diferencuje institucionalizací a organizovaností.

3 Mimoškolní vzdělávání

Podle Knotové (2011) je v současné době ve státech Evropské unie mimoškolní vzdělávání důležitou součástí sociální politiky, i když elementárně nepatří do vzdělávací a školské politiky. Z tohoto důvodu je na evropském kontinentě tento pojem znám spíše jako mimoškolní péče (*out of school care*). Relevance této péče má základ i v umožnění rodičům vstupovat na trh práce a podporuje také rovnost příležitostí, což ocení především matky samoživitelky. Jedná se svým způsobem o specifický typ sociálních služeb pro rodiče. Vyjma politické roviny zde hraje roli i stárnutí populace. Tato demografická změna vyvolává tlak na pracovní trh, protože je třeba využít všechny potencionální pracovní síly. Tyto služby přejímají za děti zodpovědnost v době po skončení vyučování, a to usnadňuje mnohým rodičům situaci.

Pávková a kolektiv (2001, s. 39) vyhraňují výchovu mimo vyučování pomocí následujících charakteristik:

- probíhá mimo povinné vyučování,
- je oproštěna od bezprostředního vlivu rodiny,
- opírá se o institucionální zajištění,
- odehrává se z větší části ve volném čase.

Na mimoškolním vzdělávání může participovat rodina, škola, instituce pro mimoškolní výchovu (nadace, odbory, podniky), zařízení pro neformální vzdělávání (knihovny, muzea, galerie aj.), ale také jednotlivec či různé sociální vlivy (Pávková et al., 2001; Průcha, Veteška, 2012).

Jmenujme si několik pozitivních vlivů této výchovy na děti. Vede jedince k racionálnímu využívání volného času, formuje jeho hodnotový žebříček, zušlechťuje lidské potřeby, vštěpuje morální principy a kladně působí na oblast duševní hygieny především díky odpočinku, rekreaci a zábavě (Pávková et al., 2001).

Nejen pro děti má ovšem tato mimoškolní výchova meritorní význam. Uplatňuje se totiž i v celoživotním vzdělávání, kdy rozvíjí zájmovou orientaci člověka. I když myšlenku celoživotního vzdělávání můžeme hledat již v antice, za zakladatele moderního pojetí mohou být považováni Eduard Lindeman a Basil Yeaxlee, kteří nahlíží na vzdělávání jako na nikdy nekončící proces, a celoživotní vzdělávání je tedy do našeho života integrováno (Průcha, Janík, Rabušicová, 2009).

Při vzdělávání dospělých zahrnuje pojem mimoškolního vzdělávání především vzdělávání zájmové a občanské, neboť nemusí pojímat pouze edukační aktivity, ale zařadit pod tento pojem můžeme i neformální způsoby doplňování odborné kvalifikace či rekvalifikace (Šerák, 2009).

Mimoškolní edukátoři, již na různých typech mimoškolního vzdělávání participují, se specifikují podle svého zaměření:

- školitel (uplatňuje se především v celoživotním vzdělávání dospělých),
- lektor (častější pojmenování pro odborníka řídicího vzdělávání dospělých),
- instruktor (provádí výcvik a udílí instrukce k určité činnosti),
- animátor (působí v oblasti volného času tam, kde je potřeba oživit, motivovat a aktivizovat jedince),
- facilitátor (umožňuje někomu něčeho dosáhnout, pomáhá nacházet nová řešení),
- formateur (vychovává a vzdělává další dobrovolné a profesionální pracovníky oboru),
- mediátor (prostředník v řešení konfliktů, vedení diskuse),
- multiplikátor („násobitel“, přenáší zkušenost na další volnočasové pracovníky),
- trenér (provádí pravidelnou sportovní edukaci před závodem či zápasem),
- kouč (novější označení pro sportovního trenéra, ale zároveň symbolizuje i rádce v osobnostním rozvoji a vyučujícího speciálním dovednostem) (Průcha, Janík, Rabušicová, 2009; Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Příznačná je tato diferenciací spíše v zahraničí, v České republice preferujeme obecná označení typu pracovník volného času, organizátor, vedoucí, vůdce či vychovatel (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Dále se na mimoškolním vzdělávání podílí samozřejmě i rodina a média. Zejména masmédiá jako součást každodenního života prostupují volný čas na všech úrovních. Permanentní evoluce moderních technologií zapříčinila využívání médií již u dětí předškolního věku. V souvislosti s tímto zmíníme i edutainment jako fenomén dnešní mimoškolní edukace, kdy je hojně využívána mediální a zážitková pedagogika. Jde o specifický typ zábavy, díky níž však může být jedinec i zároveň vychováván a

vzděláván, aniž by si toho byl plně vědom. Souvztažnost mezi vzděláváním lidí a očekávání kvalitní zábavy je čím dál více preferována například i u veřejnoprávních institucí. Důležitá je interakce jedince. V zahraničí můžeme prvky edutainmentu hledat v tzv. brandlands, podnikových parcích vznikajících při velkých továrnách (Legoland). U nás tento druh edukace simulují například exkurze do výrobních podniků či informační centra firem. Jelikož se ovšem jedná o poměrně nový způsob edukace, je nutno neustále pracovat na jeho zdokonalování, aby byly naplněny funkce, jež má mimoškolní vzdělávání zaručovat, a nejednalo se pouze o bezduchou zábavu či prostý infotainment (Hofbauer, 2004; Průcha, Janík, Rabušicová, 2009).

3.1 Funkce mimoškolního vzdělávání

Dle Pávkové a kolektivu (1999) plní jednotlivá výchovná zařízení, instituce a organizace následující funkce podle svého rázu a zaměření.

a) výchovně-vzdělávací funkce

Nejdůležitější funkce podílející se na rozvíjení schopností. Instituce by se měly snažit kultivovat a saturovat zájmy a potřeby jedinců. Dále by se měly podílet na formování kýžených postojů a morálních principů. Podpoří tak motivaci k smysluplnému využívání volného času, ale zároveň také získání nových vědomostí, dovedností, návyků a utváření vlastního názoru.

b) zdravotní funkce

Z hlediska mimoškolního vzdělávání by se pro naplnění této funkce měly instituce orientovat na usměrňování režimu dne jednotlivců a podporovat zdravý tělesný a duševní rozvoj. Snažit se tedy především o motivaci k pohybu a zdůrazňování významu hygieny a psychohygieny. Spadá sem ovšem i vhodné vybavení institucí, hygienické a esteticky působící prostředí a dodržování zásad bezpečnosti.

c) sociální funkce

Jak už bylo uvedeno v začátku třetí kapitoly tím, že se instituce podílí na trávení doby mimo vyučování, přejímají svým způsobem zodpovědnost za děti a mají i schopnost psychologicky a materiálně vyrovnávat rozdíly mezi dětmi z různých rodinných prostředí. Zároveň se snaží utvářet také uspokojivé sociální vztahy.

4 Role školy v mimoškolním vzdělávání

„Od školy jako všeobecně rozšířené vzdělávací a výchovné instituce se očekává vytváření předpokladů pro úspěšný vstup příslušníků mladé generace do profesionálního, občanského i volnočasového života. Její základní stupeň je povinný pro všechny děti příslušného věku, stupně střední a vyšší zahrnují rostoucí počet příslušníků dospívající mládeže a mladých dospělých. Svoji úlohu ve volném čase žáků škola uplatňuje jednak přímo, jednak prostřednictvím svých zařízení.“ (Hofbauer, 2004, s. 66).

Škola může organizovat různé pravidelné či jednorázové činnosti, na nichž je účast dobrovolná, a tak zajišťovat další zájmové vzdělávání. Čas věnovaný vzdělávání a čas určený pro volný čas se totiž mohou vzájemně prostupovat. Škola tak dokáže odkrývat a současně i rozvíjet zájmy a nadání dětí, které se mohou uplatnit i ve volbě povolání (Hofbauer, 2004).

Výuka vyznívá konzervativně a snaží se o systematizaci, kdežto souběžné volnočasové aktivity dávají prostor pro uvolněnější obsah, dynamiku a flexibilitu. Jsou založené nejen na poznání, ale především na prožitku, sociálních kontaktech a praktickém využití (Hofbauer, 2004).

Iniciovat volnočasové aktivity může škola prostřednictvím jednorázových aktivit, soutěží a olympiád, pravidelných zájmových činností (kroužků) a v některých případech se na nich mohou žáci i sami podílet prostřednictvím žákovské samosprávy. Pod jednorázovými aktivitami si můžeme představit návštěvy historických památek, kulturních a sportovních akcí, různé slavnosti, zábavy, plesy, sportovní střetnutí, lyžařský kurz, zahraniční zájezdy či školy v přírodě. Populárním se stává zapojení rodičů do těchto jednorázových činností (Hofbauer, 2004).

Pro volný čas mají školy i speciálně vyhrazená zařízení, jakými jsou školní družiny a školní kluby. Školní družina je určena pro děti od 6 do 12 let, tedy pro žáky prvního stupně, a je rozdělena do oddělení po maximálně 30 dětech. Funkcí školních družin (i klubů) je několik, jmenujme si například každodenní pedagogické ovlivňování volného času díky profesionálním vychovatelům, pravidelný kontakt s rodiči, přípravu žáků na vyučování a kooperaci s pedagogy, kteří se podílejí na edukaci žáků během vyučovací jednotky. Naplňují také sociální funkci, neboť v ní děti tráví dobu před vyučováním či po něm, a dokonce může být v provozu i o prázdninách. Oproti školní družině jsou školní kluby určeny pro žáky druhého stupně, tedy děti v rozmezí od 12 do

15 let. Stejně jako školní družiny jsou však zaměřeny na zájmové, odpočinkové, veřejně prospěšné činnosti a přípravu na vyučování. Mohou vznikat při základních školách nebo i jako samostatné zařízení pro více než jednu školu (Hofbauer, 2004; Pávková et al., 2001; Knotová, 2011; Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Specifickým druhem školských zařízení pro výchovu ve volném čase jsou kromě běžných škol i základní umělecké školy a školy jazykové s právem státní zkoušky. Tyto dva zvláštní typy škol zajišťují činnosti nejen pro děti, ale i pro dospělé. Základní umělecké školy v oblasti taneční, hudební, výtvarné a dramatické a jazykové školy, jak už sám název anticipuje, zajišťují vzdělávání jazykové. Tyto nabízené aktivity se zpravidla odehrávají v odpoledních hodinách a bývají zpoplatněny (Knotová, 2011).

5 Volný čas a jeho funkce

Volný čas je „čas, ve kterém jedinec sám rozhoduje o tom, jak jej stráví podle svých představ, zájmů a potřeb. Jinak bývá volný čas definován jako úsek běžného dne, který zbyde po splnění pracovních povinností, péče o rodinu a domácnost a o vlastní fyzické potřeby (spánek, stravování, osobní hygiena aj.). Andragogika se zabývá zkoumáním toho, jak dospělí jedinci tráví svůj volný čas, respektive vytváří doporučení ke smysluplnému naplňování volného času.“ (Průcha, Veteška, 2012, s. 263). U dospělých závisí hodně na profesi a úrovni vzdělání lidí, na věku i typu osobnosti. Volný čas naplňují často vzděláváním. Děti a mladí lidé se spíše snaží volný čas smysluplně a cílevědomě využívat ve prospěch rozvoje sebe samých prostřednictvím účasti na volnočasových aktivitách (sport, tvořivost, atd.) (Hofbauer, 2004).

Knotová (2011) přidává k výše uvedené definici i další aspekty volného času – je spojený s dosahováním blaha, potěšení a radosti a je osvobozen od jakýchkoliv ideologicky, politicky či duchovně determinovaných cílů. Je tedy oproštěn od povinností vymezujících se k sociálním institucím. I když jeho realizace mnohdy probíhá ve skupině, naplňuje potřeby jednotlivce.

Volný čas je proměnlivý, jeho rozmanitost a různorodost je široká.

1. Můžeme ho dělit podle toho, co ve volném čase děláme.

- Může jít například o strhující hru, kupříkladu basketbal, ale také o rozjímání o samotě při procházce podél řeky. Tyto aktivity mohou vyžadovat obrovskou fyzickou námahu, ale také mohou být spíše odpočinkového rázu.
- Při některých činnostech je vyžadována interakce s ostatními lidmi, zatímco jiné činnosti jsou prováděny v ústraní.
- Volný čas může být pečlivě organizovaný nebo spontánní.
- Volný čas je zkrátka jakákoli aktivita.

2. Pojetí volného času podle doby.

- Může jít o stanovené časové období, například prázdniny, dovolené nebo víkendy. To se týká většiny lidí s tradičním „harmonogramem“ práce.
- Volným časem je ale také jakákoli doba během běžného dne. Jde o cokoli, co děláme, když zrovna neplníme úkoly a povinnosti (klábosení s kamarády na chodbě po cestě do třídy, dokonce i o hodině matematiky, kdy naše mysl zabloudí daleko od tématu,...). Takové činnosti potřebujeme pro

odreagování od našich povinností, a dokonce mohou vést ke zvyšování produktivity práce.

3. Dělit ho můžeme také podle toho, kde volný čas trávíme.

- To může být opět téměř kdekoli. Lidé nejčastěji tráví svůj volný čas doma, někteří preferují specifická místa, jako například Disney World nebo Las Vegas, a jiní raději tráví svůj čas v lese, horách nebo u pobřeží (Freysinger, Kelly, c2004).

Společnost se snaží vychovávat poctivé a svědomité individuality, které by zvládaly sebeovládání, byly duševně stabilní a odolné, měly chuť do učení a touhu poznávat a zároveň by byly otevřené pro druhé, schopné vytvářet přátelské vztahy a pomáhat druhým (prosociální chování). Na to však samotné formální vzdělávání nestačí, je třeba zapojit neformální a informální edukaci. Na výchovu a vzdělávání ve volném čase je konkrétně zaměřena pedagogika volného času (Průcha, Janík, Rabušicová, 2009).

Edukativní význam volného času je nesporný a samotná pedagogika volného času se snaží rozvíjet u žáků schopnost oceňovat volný čas jako hodnotu. Nabádá žáky k jeho smysluplnému a racionálnímu využívání a vybírání vhodných volnočasových aktivit. Preferuje především činnosti intelektuální, estetické a kreativní, ale zdůrazňuje i relaxaci a rekreaci, která je zároveň i jednou z funkcí volného času, jejichž deskripce bude prezentována v následující podkapitole. (Průcha, Walterová, Mareš, 1998).

5.1 Funkce volného času

Posuzovat funkce volného času můžeme z roviny společenské (vztah společnosti a volného času) či z roviny vztahující se k individu (vztah volného času a životního stylu). My si uvedeme rozdělení funkcí podle německého pedagoga Horsta W. Opaschowského (In Knotová, 2011, s. 31; In Hofbauer, 2004, s. 14; In Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011, s. 10), který se snaží o komplexní pohled a propojuje jak funkce společenské, tak individuální. Základními funkcemi volného času tedy jsou:

- rekreace (čas pro odpočinek, zotavení a relaxaci),
- kompenzace (rozptýlení a zábava za účelem odstranění zklamání a frustrací),
- edukace a enkulturace (sociální učení, celoživotní vzdělávání, kulturní činnosti, rozvoj sebe samého, kreativita),

- kontemplace (hledání smyslu života),
- komunikace (sociální styky, partnerství),
- participace (podílení se na občanských aktivitách a vývoji společnosti),
- integrace (vyrovnávání stability života rodiny, začlenění do společenského organismu),
- konzumace (spotřeba materiálních statků).

Všechny zmíněné funkce jsou tedy propojené, společenského charakteru jsou komunikace, integrace, participace a enkulturace, ostatní funkce se týkají jednotlivce. Kompenzační funkce souvisí s naší pracovní náplní, takže lidé pracující manuálně si pro volnočasové vyžití většinou vybírají intelektuální činnost a naopak. V dnešní přetechizované době se totiž projevuje odcizení od práce, na což už ve svých Ekonomicko-filozofických rukopisech apeloval Karel Marx. Z tohoto důvodu se snaží lidé vyhledávat pestřejší a na prožitek bohatší volnočasové aktivity. Přesto se však i v hojné míře najdou lidé, kteří ve svém volném čase podnikají činnost podobnou té pracovní, jelikož k ní mají blízký vztah, popřípadě si na práci již tak zvykli, že mají omezený pohled na životní možnosti (Šerák, 2009). V další kapitole se budeme věnovat zmapování prostor, institucí a sdružení pro volnočasové aktivity, abychom si demonstrovali, jaké eventuality mohou dnes lidé ve svém volném čase volit.

6 Prostory, instituce a sdružení pro volnočasové aktivity

6.1 Prostředí, prostory a zařízení v přírodě

Volný čas se může zhodnocovat v přírodě, kde je nepřeborné množství námětů a inspirací. Můžeme poznávat její zákonitosti, využívat ji pro rekreaci, relaxaci a načerpání nové energie pro obnovu tělesných a duševních sil. Cílem zužitkování přírodního prostředí pro volnočasové aktivity může být však i rozvoj schopnosti, výkonnosti či podpora a kooperace s jinými lidmi (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Někteří jedinci v přírodě žijí či pracují, jiní se do přírodního prostředí odebírají v rámci trávení volného času. Volnočasové aktivity v přírodě mohou mít ráz příležitostný či pravidelný, v krátkodobém či dlouhodobém rozsahu. Vystačit si člověk může pouze s vlastními silami jako v případě pěší turistiky, plavání apod., nebo může využít mobilního prostředku (kola, koně, motocyklu, automobilu) (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Pro tyto účely jsou v přírodě upravovány sítě značených turistických, vysokohorských a cyklistických tras a různé cyklostezky. Pro sportovní vyžití se budují areály dedikované zimním i letním sportům, dokonce vznikají i multifunkční komplexy. Dále jsou zřizována vlastivědná zařízení, umělé jeskyně (grotty), lezecké stěny, lanová centra, prostory pro paintball a airsoft. Pocit autenticity se snaží vzbudit zoologické a botanické zahrady, případně přímo v původním prostředí vznikají například přírodní rezervace (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Meritorní význam mají aktivity v přírodě především u dětí, neboť děti získávají povědomí o tom, jak se v přírodě a hlavně k přírodě chovat, což participuje později na aktivní ochraně přírody před znečišťováním (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

6.2 Prostředí, prostory a zařízení v obcích a městech

Také zařízení v obcích a městech poskytují inspiraci pro náplň volného času a stejně jako v přírodním prostředí se zde můžeme věnovat aktivitám jednorázovým, vícedenním, pravidelným či dlouhodobým. Zprostředkovávají účastníkům zážitek, poznání, individuální rozvoj a sebeuplatnění (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Volnočasové aktivity se snaží maximálně využívat dostupné prostory města, příležitostné divácké i účastnické sporty se odehrávají v ulicích či na náměstích. Výjimkou nejsou ani cyklistické závody pořádané v centrech měst, čímž se snaží podpořit „Evropský týden mobility“ a „Den bez aut“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Tyto prostory nejsou ovšem využívány pouze k pořádání sportovních akcí, ale začaly se používat i ke kulturním akcím, jako jsou divadelní festivaly (pouliční divadlo). Pro podporu turistického ruchu se revitalizují historické objekty a staré zástavby. Pro oddychové činnosti jsou lidem k dispozici zahrady, parky, historická místa, rekreační zóny, hřiště a částečně i legální graffiti. Postupně volnočasové aktivity expandují též do příměstských oblastí, které byly původně venkovem (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Jak v přírodě, tak ve městě čerpá člověk významné podněty a životní impulsy, což je i v tomto případě významné především pro děti a mladistvé, kteří teprve volnočasovou zkušenost získávají. Hledají sami sebe a zároveň i možnost, jak se pozitivně podílet na proměně těchto prostředí. V tomto ohledu může pozitivně působit zájmová činnost, která mnohdy prostupuje celým životem (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

6.3 Institucionální výchova ve volném čase

Nejenom rodina, ale i různé instituce se podílí na výchově jedince ve volném čase. Diferencovat si je budeme následovně:

- státní instituce (spadající pod MŠMT – školní kluby, školní družiny, střediska volného času, základní umělecké školy, domovy mládeže, jazykové školy; patřící pod Ministerstvo kultury ČR – muzea, galerie, knihovny, kulturní střediska, hvězdárny, kina, divadla; náležící pod Ministerstvo zdravotnictví ČR – lázně, sanatoria, léčebny; zařazené pod Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR – ústavy, nízkoprahové kluby, komunitní centra),
 - neziskové organizace (občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace, nadační fondy),
 - církve a náboženské společnosti (Saleziánské domy, Kolpingovo dílo),
 - soukromá komerční sféra (využití sportovních aktivit – fitcentra, vodní světy, sportovní kluby; zábavní průmysl – zábavní centra, parky, herny, kluby; rekreace a cestovní ruch)
- (Knotová, 2011).

„Institucionalizace je proces, ve kterém se určité jednání a chování stává společensky uznávané, podporované a vyžadované.“ (Beneš, 2008, s. 49). V tomto

procesu se určité sociální vztahy a jednání stávají objektivními a samozřejmými. Akcent je kladen na iniciativu, kreativitu a zodpovědnost a zvyšuje se též nárok na individualizaci. Učení se integruje do zodpovědného plánování života (Beneš, 2008).

6.4 Základní typy sdružení dětí a mladých lidí

„Častým, oblíbeným a významným způsobem realizace volného času dětí a mládeže je jejich sdružování. Od druhé poloviny 19. století až po současnost se rychle rozvíjelo a v přímé závislosti na celkové orientaci společnosti buď nacházelo podporu, nebo byl jeho vývoj dočasně i dlouhodobě přerušován, zásadními změnami procházelo zejména ve druhé polovině 20. století.“ (Hofbauer, 2004, s. 98).

Jedinec se dobrovolně rozhodne do sdružení vstoupit, čímž se zavazuje k účasti na činnostech sdružení, interiorizuje jeho hodnoty, obsahové a organizační struktury a uplatňuje cíle sdružení (Hofbauer, 2004).

Diferencujeme je podle celkové orientace (politické, náboženské, výchovné), obsahu činnosti (hra, sport, turistika, ekologie, rekreace, tvořivost aj.), věkového složení členů, vnitřního uspořádání, vlivu na dítě a územního dosahu (sdružení místní, městská, regionální, národní i mezinárodní). Jmenujme si několik příkladů nejznámějších sdružení. Na všestrannost a výchovu k občanství je zaměřen Junák a také Pionýr. Junák podporuje vlastenectví a duchovní, tělesnou a mravní zdatnost. Druhé největší sdružení, Pionýr, se zabývá osvětovou, kulturně výchovnou a charitativní činností. Zájmy členů uspokojuje prostřednictvím celoroční činnosti v kolektivu. (Hofbauer, 2004; Pávková et al., 2001).

Další příklady si uvedme už jen stručným výčtem: tělovýchovná organizace SOKOL (nejznámější zájmové sdružení), Česká tábornická unie (sdružení spjaté s pobytem v přírodě a zálesáckou činností), Folklorní sdružení, Duha (poznávání a ochrana přírody), Hnutí Brontosaurus (ochrana a tvorba životního prostředí), AMAVET (sdružení technických činností rozvíjející rukodělné aktivity), YMCA (křesťanské a nepolitické sdružení usilující o plnohodnotný život mladých lidí) (Hofbauer, 2004; Pávková et al., 2001).

V současné době je také snaha zapojit děti do demokratické výchovy prostřednictvím samosprávných struktur – žákovské samosprávy a parlamenty, rady, fóra, sněmy (Hofbauer, 2004).

7 Rozvoj prosociálního chování v rámci volnočasových aktivit

„Od počátků lidské existence se chování člověka vztahuje k jiným lidem či prvkům sociálního prostředí. Lidské chování je dotvářeno ve společenském kontextu a zvláště pak jednání je vlastně socializovanou formou lidského sebeprojevu.“ (Řezáč, 1998, s. 23). Člověk se dostává do interakce s různými lidmi a určité sociální okolnosti vyžadují jisté sociální chování. V některých situacích jsou již dokonce a priori nabízeny inspirace k tomu, jak by se člověk měl zachovat, co se od něj očekává. Chování jedince bývá odměněno podnětem sociální povahy a člověk se cítí být akceptován a přijímán. Obzvláště u dětí je potřeba pozitivního přijetí velmi silná a trestající výroky typu „nejsem s tebou“ či „nehraju s tebou“ demonstrují důležitost kladné akceptace (Řezáč, 1998).

Je třeba sociálního posilování, aby se sociální chování jedince postupně rozvinulo v prosociální, které se vyznačuje skutky vykonanými ve prospěch druhého, aniž by za to pomáhající osoba očekávala finanční či materiální odměnu nebo sociální souhlas. Jedná se tedy o nezištnou pomoc, která by měla být činěna bez vyzvání. Prosociální chování může mít podobu darování, sympatie, porozumění, pomoci, nabídky ke spolupráci, podpory aj. (Bakalář, 2004).

Obsahem výchovy mimo vyučování jsou kromě činností odpočinkových, rekreačních, zájmových a sebeobslužných a přípravy na vyučování i veřejně prospěšné činnosti. Ty spočívají ve *„vedení dětí k dobrovolné práci ve prospěch druhých lidí, jednotlivců či sociálních skupin. Jako příklady lze uvést podíl na ochraně a tvorbě životního prostředí, pomoc slabším, starším, nemocným osobám, kulturní a osvětové činnosti apod. Tyto aktivity se při dobrém pedagogickém vedení výrazně podílejí na formování kladných charakterových vlastností a podněcování žádoucích sociálních vztahů.“* (Pávková et al., 2001, s. 52).

Po odcitování příkladů prosociálního chování můžeme konstatovat, že je to chování, které je velmi společensky důležité, neboť je protipólem špatného chování a agresivity. Kdyby se každý choval prosociálně, žili bychom v ideální společnosti. (Bakalář, 2004).

Bohužel dnes však klesá význam spojení „být užitečný druhým lidem“, což iniciuje rostoucí význam ekonomické prosperity. Lidé se snaží budovat kariéru, protože ji vidí jako prostředek k získání majetku. To vše se projevuje i v náplni volného času, lidé se nechávají manipulovat médii a interiorizují jimi zprostředkované názory a

postoje. Pro mládež se vžilo dokonce označení *generace on-line*. Sice se jim rozpíná životní pole, ale jen ve virtuálním kyberprostoru (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Ač žijeme ve století komunikace a přicházíme do různých interakcí s rozdílnými lidmi, není naše vzájemná komunikace optimální. V mezilidských vztazích diferencujeme 3 typy interakcí: rivalitu, reciprocitu a manipulaci. Manipulace je jednání zavrženíhodné, protože cílem je osobní prospěch manipulující osoby. Pro takového člověka je typická bezohlednost a také egoismus. Rivalita by se dala přirovnat k Darwinově evoluční teorii, neboť se zde uplatňuje princip silnějšího, kdo s koho. V tomto případě však nejde o přežití druhu, ale o dosažení osobní prestiže, o sebeprosazení. Prosociálně se chovající člověk tedy „spadá“ pod reciprocitu, která se vyznačuje vstřícností, citlivostí pro potřeby druhého, empatií, identifikací s druhým a snahou pomoci. Vzájemná podpora zde tedy ústí v přátelskou spolupráci (Procházka, Somr, 2008).

Pedagogická komunikace v oblasti výchovy mimo vyučování může děti podněcovat k reciprocitě a prosociálnímu chování, neboť se snaží o rozvíjení pozitivních vztahů mezi dětmi. Snaží se je vést ke spolupráci, vzájemnému pochopení, toleranci a respektování pravidel. Může se s dětmi zaměřit na hry se sociálně-psychologickým zaměřením a tvořivou dramatikou (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Drama se v tomto smyslu může stát dramatem sociálním, jelikož jeho prostřednictvím lze cvičit skutečné životní situace, které pomáhají zakusit a pochopit stanoviska druhých. Aktéři tak dostávají příležitost k vnitřní zkušenosti a zjistí, jak se lidé za jistých okolností cítí. Příhodné náměty pro sociální drama lze hledat například v novinách (Way, 1996).

Jedním z kroků k podpoře prosociálního chování může být i výchova k toleranci, kdy se snažíme ovlivnit postoje dětí a mládeže. Postoje si vytvářejí v procesu sociálního učení. Uváděli jsme si zdravotní a sociální funkci mimoškolské edukace, dokonce existují i konkrétní volnočasové činnosti, jež se snaží řešit negativní jevy mezi dětmi a mladými lidmi. Jde například o různé léčebné rekreace či terénní sociální práce – streetwork – pomáhající sociálně ohroženým jedincům (Šišková, 1998; Hofbauer, 2004).

Sociální klima je třeba neustále cizelovat, aby mohl volný čas na jedince také kvalitně působit. Pokud se v prostředí cítíme dobře, jsme respektováni, věnujeme se aktivitám, co nás zajímají, a cítíme přátelskou atmosféru, projevuje se to i na rozvoji

naší osobnosti. Ve vzájemné interakci tvoří pedagogičtí pracovníci a děti trvalejší sociální klima a emocionální naladění, což jsou charakteristické aspekty sociálního klimatu (Sýkora In Burdová et al., 2012).

Na následujících stránkách bude představen projekt, který se snaží rozvíjet aktivitu, samostatnost a tvořivost dětí a zároveň zapojovat prvky prosociálního chování.

PRAKTICKÁ ČÁST

V této části představím stěžejní část mé bakalářské práce – tvorbu projektu. Nejprve upřesním, jaké jsou cíle a zaměření mé práce a jaká je v práci využita metodika. Taktéž vymezím charakteristiku výzkumného souboru a přejdu na prezentaci vlastního edukačního materiálu.

8 Cíle a zaměření

8.1 Obecný cíl

Cílem mé bakalářské práce je vytvoření a ověření edukačního projektu, který by byl určen aktivitě, samostatnosti a tvořivosti a jejich rozvoji prostřednictvím aktivit zaměřených na dovednostní výcvik. Všimát si budeme i rozvoje prosociálního chování v rámci těchto činností.

Výukový program bude tedy sledovat oblasti aktivity, samostatnosti a tvořivosti a pro jejich vymezení jsem vycházela z teoretické části, kde byla aktivita představena jako pohyb, činnost, při níž musí člověk projevit svoji iniciativu, samostatnost, vynaložit větší úsilí a energii, a celkově být výkonnější (Andragogický slovník). Realizována bude především formou hry.

Samostatnost prezentuje anglický výkladový slovník jako schopnost žít život bez toho, aby nám jiní lidé pomáhali a ovlivňovali nás.

Tvořivost byla v teoretické části představena prostřednictvím Pedagogického slovníku jako duševní schopnost vycházející z poznávacích i motivačních procesů, v níž hrají důležitou roli též inspirace, fantazie, intuice. Projevuje se nalézáním takových řešení, která jsou nejen správná, ale současně nová, nezvyklá, nečekaná.

8.2 Dílčí cíl

Dílčím cílem práce je vytvoření a verifikace programu určeného pro oblast mimoškolní pedagogiky. Program bude ověřen v praxi a nabídnut k dalšímu využití. Zhodnocení a přínos projektu též provedou i fundovaní odborníci – metodik primární prevence posoudí, zda lze projekt využít i jako nespécifickou primární prevenci, a vedoucí Informačního centra pro mládež České Budějovice předloží svůj posudek výzkumného projektu.

9 Metodologie výzkumu

Pro svoji bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum na bázi výukového projektu. Jsou 2 hlavní možnosti, jak může výzkumník při kvalitativním výzkumu postupovat: buďto si zvolí analytickou indukci, nebo konstantní komparaci (Gavora, 2000). V případě mé práce je obtížné výhradně determinovat pouze jednu eventualitu, spíše se však práce přiklání ke konstantní komparaci, neboť jsem si nejdříve zvolila výzkumný problém a zkoumané osoby, formulovala kategorie jevů a poté sbírala údaje pro zpřesnění jevů.

Prvotně jsem si tedy stanovila 4 fáze, jak budu postupovat.

1. fáze = výzkumný problém - vybrala jsem si deskripci dvou fenoménů lidského života: problematika trávení volného času zaměřeného na aktivitu, samostatnost a tvořivost a jako druhý fenomén sběratelskou činnost, která se stala oblíbeným marketingovým tahem nákupních řetězců. Tyto 2 jevy jsem propojila a následně použila pro sestavení projektu.
2. fáze = stanovení kategorií, de facto činností, kterými lze jednotlivé kategorie stanovovat a rozvíjet. Budeme mít ke každé kategorii 3 klíčové oblasti, tzn. celkem 9 hlavních aktivit (doplněny budou ještě o vedlejší činnosti).
3. fáze = vytvoření vlastního programu a jejich částí.
4. experimentální ověření (verifikace) = vyzkoušení projektu v praxi a poskytnutí projektu k zhodnocení kompetentními osobami.

„Terénní práce je pro kvalitativního výzkumníka příležitostí pro hluboké poznání a jemnou analýzu konkrétního prostředí“ (Gavora, 2000, s. 142). V návaznosti na tuto citaci jsem po sestavení projektu verifikovala jeho hodnotu v terénu na vybraném vzorku, který bude popsán níže.

9.1 Fáze vytvoření autorského projektu *My máme rádi Česko*

Jako inspirace pro tvorbu projektu byla využita kniha *Zážitkově pedagogické učení* Hanuš a Chytilové (2009). Postupovala jsem při realizování projektu dle následujících fází:

1. Cílování a tvorba základní myšlenky

Základní vize projektu vznikla po přečtení citátu Denise Diderota, který vyzdvihl volný čas jako nejdůležitější část našeho života. Mnoho lidí ovšem v dnešní době hřeší na přetechnizovaný svět, zpohodlněli a začali se spoléhat na virtuální realitu. Proto jsem vyselektovala 3 oblasti, konkrétně aktivitu, samostatnost a tvořivost, které bych chtěla u lidí rozvíjet. Jako hlavní ideu, kterou bych tyto klíčové oblasti zastřešila, jsem využila název sběratelského alba obchodního řetězce Penny: *My máme rádi Česko*. Jako pedagog na 2. stupni základní školy jsem si totiž povšimla značné obliby různých sběratelských alb u dětí. Samolepky do sbírky ovšem získávají přes rodiče, kteří v marketu nakupují. Obchody používají tento způsob jako jistý druh motivace k nákupu a já si tuto variantu vybrala k motivování do mnou předložených činností. Album *My máme rádi Česko* přibližuje na svých stránkách historii naší země, přírodní unikáty, zajímavé stavby a osobnosti, takže děti objevují krásy naší země a dozví se věci, které nejspíš do této chvíle netušily. V mém projektu jsou tedy zmíněny některé tyto zajímavosti a mnou navržené činnosti se jich úzce dotýkají.

2. Specifikace cílové skupiny

Projekt je adresovaný pro 3 cílové skupiny s přihlédnutím k vývojovým specifikům. První skupinou jsou žáci ve věkovém rozmezí 6-11 let, tedy mladší školní věk. Do druhé skupiny patří děti v období středního školního věku (11-15 let) a třetí skupinu tvoří dospělí, pro něž byly vymyšleny takové aktivity, aby je mohli podnikat se svými dětmi. Výběr zástupců těchto skupin byl záměrný a výzkumný soubor bude detailněji popsán v další části práce.

3. Stanovení cílů

Smyslem projektu je sestavit katalog takových aktivit, které by u vybraných skupin vedly k rozvoji aktivity, samostatnosti a tvořivosti, ale zároveň by podporovaly také prosociální chování v těchto bodech:

- Co nechceš, aby jiní činili tobě, nečiň ani ty jim.

- Komunikuj otevřeně a více naslouchej.
- Každý člověk představuje jedinečnou hodnotu, a proto měj úctu k druhým.
- Na každém člověku hledej něco pozitivního.
- Buď empatický a snaž se vcítit do druhé osoby.
- Buď prosociální a snaž se s jinými spolupracovat, pomáhat jim, ale bez nároku na odměnu a protislužbu.

4. Sestava realizačního týmu a role v týmu

Termín realizační tým je tu užit jako hyperbola, protože tým by měli tvořit nejméně dva lidé. Vůdcem jsem já, ale při verifikaci projektu v praxi jsem kooperovala s pár pomocníky, a proto jsem toto pojmenování použila.

5. Zajištění ubytování a stravování

Tato fáze byla řešena pouze u druhé cílové skupiny, neboť nácvik činností byl prováděn v rámci dvou dnů (pátek a sobota) a bylo nutno zajistit nocleh v chatkách na Ranči Ixion v Chrastinách. Stravu měly děti vlastní a jedna večere proběhla formou grilování, kterou si děti zaplatily z vlastních financí.

6. Sestavení programu

Na základě stanovených cílů byl vytvořen program pro 3 cílové skupiny. Pro každou skupinu byly vymyšleny 3 činnosti, které by postupně rozvíjely u účastníků aktivitu, samostatnost a tvořivost. Každá z činností proběhla na jednotlivých schůzkách a obsahovala i reflexi zúčastněných. Jak byly aktivity koncipovány, bude níže rozepsáno podrobněji. U každé aktivity uvedu i potřebný materiál a cíle, kterých mělo být dosaženo.

Rozlišovat budeme cíle individuální, skupinové a kurikulární. Individuální cíle budou sledovat především očekávání účastníků či organizátora, skupinové pojmem z hlediska potřeby skupiny integrovat se do funkčního celku a kurikulární budou vyjádřením obsahu a způsobu ovlivnění aktérů (Činčera, 2007).

7. Zajištění podkladů, materiálu a služeb

„Pokud chceme vytvořit zajímavý a originální program, nevystačíme s tím, co máme v hlavě. Potřebujeme vyhledat další informace, podklady, náměty. Hledáme nejen fakta, ale třeba i vhodné hry, z nichž využijeme dílčí principy. Při tvorbě programu není naším cílem vymýšlet kolo, ale z již vymyšlených kol a

dalších součástí postavit alespoň koloběžku.“ (Pelánek, 2010, s. 18) Primárně jsme pro shromažďování doprovodných materiálů využívali internet, ale dávali jsme pozor, aby zdroje byly relevantní a důvěryhodné. Vždy je uveden pramen, z kterého byly informace čerpány. Co se týče herních aktivit, byly náměty a inspirace získávány především z webové stránky hranostaj.cz a od Prázdninové školy Lipnice.

Všechny aktivity byly zařazovány tak, aby jejich materiálové zajištění bylo co nejméně náročné. Většina věcí byla donesena z domova, popř. vypůjčena. Nakupovaly se akorát suroviny na pečení chleba, odměny za aktivitu „hod vánočním stromem“ a pár dalších drobností.

V jednom případě byla využita vlaková doprava a ubytování na ranči, což si hradili účastníci z vlastních finančních zdrojů.

8. Komunikace s účastníky

Komunikace probíhala prostřednictvím osobního kontaktu a vždy bylo jednotlivcům sděleno, co přibližně mají od schůzky očekávat, a jak se na ni připravit.

10 Výzkumný soubor

Pro kvalitativní výzkum je charakteristický výběr záměrný, aby mohly být vybrány vhodné osoby. Jedná se tedy o výběr reprezentativní, protože vybraní jedinci zastupují skupinu, pro kterou byl projekt připraven. Zároveň lze však konstatovat, že se jedná i o výběr kumulativní, neboť skupina čítající kolem 15-19 jedinců tvoří menší podmnožinu celé skupiny a je v budoucnu dále třeba expandovat projekt mezi širší okruh osob (Gavora, 2000).

Skupiny byly konstituovány s přihlédnutím k vývojovým specifikům jednotlivých období.

10.1 První skupina – mladší školní věk (6-11 let)

Tělesný vývoj	Duševní vývoj			Sociální vývoj
	Rozumový	Citový	Volní	
<p>Růst do výšky, prodlužování dolních končetin, osifikace pokračuje (nebezpečí vadného držení těla), vývoj trvalého chrupu, zvyšování výkonnosti orgánů (dozrávání nervové soustavy).</p> <p>Pohybový vývoj: velká potřeba pohybu, výrazná pohybová aktivita – zlepšování svalové koordinace, hlavně drobných svalů ruky; radost z pohybu, spontaneita; možnost organizované tělovýchovy.</p>	<p>Velký vliv prostředí, hlavně vyučování.</p> <p>Vnímání: cílevědomější, soustavnější, přesnější.</p> <p>Pozornost: labilní, převaha bezděčné – počátky záměrné.</p> <p>Představy: zkušenostmi se zpřesňují od konkrétních k obecnějším.</p> <p>Paměť: převážně mechanická – bezděčné zapamatování, vývoj záměrného zapamatování a logické paměti.</p> <p>Myšlení: konkrétní</p> <p>Řeč: rozšiřování slovní zásoby, vliv prostředí a školního vyučování.</p>	<p>Převaha kladných citů, ze záporných citů strach – obavy z trestu, zesměšnění, lepší ovládnutí citů; stud z nahoty, málo vyvinutý soucit.</p> <p>Rozvoj vyšších citů: estetických (vkus, pochopení uměleckého díla), intelektuálních (zvědavost, radost z poznání), morálních (přejímání mravních zásad od autorit); celkově z citového hlediska KLIDNÉ OBDOBÍ.</p>	<p>Hodně impulzivní jednání, vývoj sebeovládání, větší samostatnost; při dobrém vztahu k dospělým se ochotně podřizuje požadavkům; motivy jednání bližší a konkrétní (učím se, abych mohl jít ven, abych udělal radost rodičům, abych dostal pěknou známku atd.)</p>	<p>Bohatší mezilidské vztahy, nové vztahy k učitelům, vychovatelům a vrstevníkům; více kritičnosti; uvolnění vztahu k rodičům, samostatnost; významné skupiny – školní třída a herní skupiny, pocit solidarity; kamarádství podle náhodných znaků; chlapecké a dívčí skupiny, škádlení, časté spory.</p>

Tab. 1: Věkové zvláštnosti u mladšího školního věku

(Pávková, Hájek, Hofbauer, 2001, s. 84)

K reprezentaci této skupiny byla vybrána 3. třída 1. ZŠ T. G. Masaryka Milevsko, kde působím jako pedagog 2. stupně. Činností se účastnilo 19 dětí a projekt byl zaměřen na pohyb, který děti v tomto období velmi potřebují, dále na vnímání a pozornost. Obzvláště se hry snažily podpořit pozornost záměrnou. Řeč si děti procvičily při aktivitě, jež byla věnována jazykové manipulaci. Při nácvičování tvořivosti si pak děti mohly osvojit zásady estetiky.

10.2 Druhá skupina – střední školní věk (11-15 let)

Tělesný vývoj	Duševní vývoj			Sociální vývoj
	Rozumový	Citový	Volní	
Nerovnoměrnost, velké změny rychlosti; růst dlouhých kostí, tělesná neohrabanost; pohlavní dozrávání – pubescence, změny v činnosti endokrinních žláz, dočasné zhoršení nervosvalové koordinace, vzrůst fyzické výkonnosti, ale i snadná unavitelnost.	<p>Vnímání: zpřesňuje se, hlavně vnímání času a prostoru.</p> <p>Pozornost: stálejší, úmyslná, přechodně kolísání.</p> <p>Paměť: záměrná, logická, trvalejší, pohotovější.</p> <p>Fantazie: zdokonaluje se reprodukční fantazie, rozvoj tvůrčí fantazie, denní snění.</p> <p>Myšlení: schopnost abstrakce a zobecnění, logické myšlení, kritičnost.</p> <p>Řeč: větší slovní zásoba, hlasitost, nápadnost, slangové výrazy.</p>	Rozmanitost citů větší, ale kolísavé sebeovládání. Vyšší city: mravní (vlastní hodnocení dobra a zla), intelektuální (zvědavost, hlavně v zájmových činnostech), estetické (vnímání krásy); romantičnost, kolísání citů, střídání nálad, sentimentality, ambivalence, afekty, kolísání sebevědomí.	Velké kvalitativní změny, větší uvědomělost, rozhodnost, cílevědomost; vzdálenější cíle, rozmanitější motivy jednání, větší sebeovládání, vytrvalost při překonávání překážek (zejména u zájmových činností), občasné výkyvy ve volním jednání v souvislosti s kolísáním citů a fyziologickými změnami.	Kritičnost k dospělým, k autoritám; tendence ke sdružování s vrstevníky, konformita k vrstevnické skupině; snaha o samostatnost; změny ve vztahu mezi chlapci a dívkami, erotika; smysl pro kolektiv, nové skupiny (zájmové útvary); volba povolání; kamarádství, přátelství, první lásky.

Tab. 2: Věkové zvláštnosti u středního školního věku

(Pávková, Hájek, Hofbauer, 2001, s. 85)

Tuto skupinu zastupovali žáci 9. třídy 1. ZŠ T. G. Masaryka Milevsko, což znamená, že většina z nich dosahovala již hraničního věku 15 let. Skupina involvovala 15 aktérů a většina činností probíhala během dvoudenního výcviku na Ranči Ixion v Chrástínách.

Jelikož je pro toto vývojové období typická tělesná neohrabanost, byla zařazena aktivita Slackline, což je takové moderní provazochodectví a žáci si mohli vyzkoušet, jakou mají koordinaci pohybů. V aktivitě na druhé schůzce si prověřili svoji vytrvalost při překonávání překážek i smysl pro kolektiv. V oblasti fantazie a řeči se účastníci poté zdokonalovali díky aktivitě, při níž vyráběli televizor a vyzkoušeli si zpravodajství.

10.3 Třetí skupina – dospělí (od 20 let)

Období dospělosti zařazuje pod tuto skupinu širokou vrstvu lidí, a proto se ještě dále člení na mladší dospělost (20-30 let), střední dospělost (30-45 let), pozdní dospělost (45-65 let) a stáří (nad 65 let). Pro verifikaci výzkumného projektu byli vybráni zástupci z mladší a pozdní dospělosti, konkrétně 10 dospělých (5 manželských párů). Do této skupiny byly přidruženy i jejich děti (3 kluci, 5 holek), jelikož aktivity byly vybírány tak, aby podporovaly společné trávení volného času rodin. Zvolení dospělí měli

společnou geografickou polohu – všichni bydleli v Čížové či Zlivicích, což jsou dvě jihočeské vesnice v těsné blízkosti.

V tomto stadiu už má většina lidí dokončenou profesní přípravu a hledá si uplatnění. Zároveň je to doba, kdy lidé navazují dlouhodobé partnerské vztahy, zakládají rodiny a věnují se péči o potomky. Na člověka jsou v dospělosti kladeny značné nároky, ubývá času a mnohdy se lidé vzdávají svých zálib a aktivit z předchozích věkových období. Ve střední dospělosti se pak nezdá dostavují životní krize, objevují se konflikty a pocity nespokojenosti. Lidé začínají bilancovat svůj dosavadní život a porovnávají stanované cíle s dosaženými (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Činnosti v projektu pro tuto skupiny byly proto volené tak, aby dospělým přinesly pocit uspokojení ze společně stráveného času s rodinou, relaxaci a možnost setkat se s lidmi, kteří mají podobné zájmy, a tak si vytvořit i nové sociální vztahy.

11 Prezentace projektu

11.1 Program pro mladší školní věk

První schůzka – rozvoj aktivity

CÍL:

- individuální: užít si běhání a legraci
- skupinový: uvědomit si význam rčení „ve dvou se to táhne líp“ (příp. Bude nás víc, nebudeme se bát vlka nic. → výhody práce v týmu)
- kurikulární: rozvoj aktivity

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: kompetence k trávení volného času – rozvíjet schopnost aktivního trávení volného času

Na začátku schůzky zjistíme od dětí, zda všichni znají hru *Rybičky, rybáři jedou*. Vzápětí si vyzkouší úlohu rybáře na atrapě rybníčku, který jsme namalovali na čtverku, a umístili do něj papírové rybičky. Na rybičkách je tavnou pistolí přilepený magnet a úlohou dětí je během 30 vteřin vylovit co největší množství rybiček pomocí udičky. Udička může být z libovolného materiálu, vhodný je delší klacek, na který upevníme provázek a na konec provázku závaží či kovový háček. Děti se při této aktivitě procvičí v obratnosti, ale i v trpělivosti. Poté přejdeme k hlavní náplni první schůzky. Zahrajeme si obdobu hry *Rybičky, rybáři jedou*, ale stejná na této hře zůstanou akorát pravidla. Děti nasměrujeme tak, že nalistujeme v albu *My máme rádi Česko* samolepku s číslem 16, kde jsou vyobrazeni blaníční rytíři. Informace z alba doplníme o text Aloise Jiráska. Jirásek sepsal v roce 1894 *Staré pověsti české* a v části *Ze starobylých proroctví* pojednává právě o vojsku blanických rytířů, kteří v nitru hory Blaník čekají, až bude českému národu nejhůře a poté vyrazí do boje proti nepřátelům. Jiráskův příběh si společně přečteme. Pokud se bude jednat o menší děti, lze literární text nahradit audiozáznamem či případně videonahrávkou, které jsou přiloženy na kompaktním disku jako příloha bakalářské práce.

Po přečtení (zhlédnutí), což nám poslouží především k namotivování dětí, přejdeme k samotné aktivitě. Ta se bude odehrávat na hřišti, které si vytyčíme pomocí fáborků a lan, pokud nebudeme hru provádět v tělocvičně či předem nalajnovaném poli. Ze skupinky vybereme (lze i pomocí rozpočítávacího tabulky) jednoho člena – blanického rytíře – a postavíme ho na jednu stranu hřiště. Na druhé straně budou zbylí členové skupinky, již

budou představovat nepřátele snažící se přivést české země ke zkáze. Úkolem rytíře je hru odstartovat zvoláním „Nepřátel se nelekejme a na množství nehleďme“ a rozeběhnout se proti nepřátelům. Nesmí se vracet, protože by to bylo považováno za zbabělý útek a ztratil by rytířskou čest. Snaží se během cesty na druhou stranu pochyťat plácnutím co nejvíce nepřátel. Pochytaní nepřátelé se mění k lepšímu a stávají se také rytíři. Spojí své síly tak, že se chytí za ruce a vytvoří bojovou linii. Hra končí ve chvíli, kdy budou všichni nepřátelé pochyťáni a česká země bude zachráněna.

Hru můžeme zpestřit tím, že předem vyrobíme meč, popř. pořídíme meč gumový, kterým se pak bude rytíř nepřátel zmocňovat.

Materiál: rybníček namalovaný na velké čtverci; udička vyrobená z klacíku, lana a závaží; 12 papírových rybiček s nalepeným magnetem (např. tavnou pistolí); lana, fáborky, (meč)

Doprovodný materiál: literární text (níže) / audiozáznam / videonahrávka (příložené CD)

Poslyšte poslední starou pověst a její proroctví, jež pověděl slepý mládenec králi Karlovi žehnané paměti. Hle, Blaník hora v hávu tmavého lesa, jenž splývá jí od temene po všech bocích. Vážně, až zachmuřeně shlíží na krajinu od světa odlehlou, na její chlumy a pláně málo úrodné. Široko daleko je patrné jeho téměř a v okolí často k němu pátravě vzhlížejí. Věští chmurami zahalené zlé povětrí, promodrává-li se jasně, slibuje jistý a tvrdý čas. Na temeni Blaníka zříš ve stínu buků, jedlí a smrků pradávne kamenné hradby, většinou sesuté. Mechem a křovím zarůstají; po dřevěném hradě, jehož chránily, není dnes ani památky. Ale pod hradbami, v hoře samé dřímají ozbrojení rytíři, "svatováclavské vojsko", dřímají a čekají, až nastane den, kdy bude potřeba jejich pomoci, až budou do boje povoláni. Pod skalnatým vrcholem Blaníku, ve východním svahuje skála v podobě lomeného oblouku. Tam je vchod do hory, tam také prýští pramen. Z něho napájí blaníční rytíři své koně, když za čas jednou za svitu měsíce vyjedou z hory na palouk mezi lesy pod horou. Za takové noci zaléhá do okolí temné dunění, ztlumený rachot bubnů i polnice hlas. K ránu zase rázem vše utichne, rytíři, koňstvo, vše zanikne ve skalní bráně a zmizí v tajemném lůně hory. Jen na palouce zůstává památka po nočním jíздеckém reji: přechytné stopy koňských kopyt. - Než do skalních sklepení, kde dřímá svatováclavské vojsko, vkročil již také ne jeden člověk. Tak jednou dívka jakási žala pod Blaníkem trávu. Pojednou stanul před ní rytíř a vybídl ji, aby s ním šla poklidit v hoře. Dívka se nebála a šla. Brána do hory byla otevřena. Uzřela klenuté skalní síně, mohutné sloupy a na nich rozvěšenou zbraň. Hluboké ticho jako v kostele bylo po všech prostorách v tajemném žlutavém přísvitu. U stěn a žlabů stáli řadou osedlaní koně, za kamennými stoly v síni seděli rytíři, tvář na stůl skloněni. Spali, a koně stáli nehnutě; hlavou nepohodili, kopytem po půdě nehráblí ani ohonem nešvihli. Dívka vešla, rozhlížela se, ale nikdo se ani nehnul. I začala zametat. Práce jí kvapem ubývalo a za chvíli všecko poklidila. Ani teď jí nikdo nezastavil, nikdo na ni nepromluvil, nikdo se

nevzbudil. Jak přišla, tak vyšla, a když se dostala domů, ptali se jí, kde tak dlouho byla. Divila se a pověděla, že přichází jako jindy tou chvílí. Užasla, když jí řekli, že touže chvílí naposled před rokem z trávy přišla, že byla celý rok pryč. I pověděla, kde se ocitla, a tu všichni srozuměli, proč jí rok uplynul chvilkou. Třetího dne však byla dívka nebožkou. Tak jako ji pozval si neznámý rytíř také kováře z Louňovic do hory, aby mu okoval koně. Kovář šel, a když dokoval, dali mu do pytle smetí, kteréž ze zlosti před horou vysypal. Doma se pak dověděl, že ho již oplakávali, poněvadž zmizel beze stopy a celý rok nebylo po něm ani potuchy. I pověděl, co se s ním dělo, a když pak pytel přetřásal, vypadly z pytle tři dukáty. Teď teprv viděl, že chybil. Ihned běžel zpátky k blanické bráně, kde smetí vysypal. Ale nadarmo. Nebylo tam smetí ani dukátů. - Tak také vypravuji o pastýři, který hledal zbloudilou ovci a sám zbloudil do Blaníka, tak o mládenci, který si rovněž tak dlouho, rok, jako ten pastýř v hoře pobyl, aniž o tom měl zdání. Ale tomu již dávno – Blaník uzamčen, vážně, až zachmuřeně shlíží na osamělou, od světa odlehlou krajinu, a jako by trud teskné dumy na něm a všude kol spočíval. Svatováclavské vojsko spí. Ještě není čas, aby vstalo. To bude ve chvíli největšího nebezpečství, až se na naši vlast sesype tolik nepřátel, že by celé království roznesli na kopytech svých koní. Tenkrát budou vidina znamení: uschnou vrcholy stromů v blanickém lese, na temeni hory se zazelená starý uschlý dub a pramen u skály se tak rozvodní, že se bystřící dolů povalí. Tu pak se strhne veliká, krvavá bitva v krajině mezi Blaníkem a Načeradcem. Rybník Pustý, u něhož se starý uschlý strom před bitvou zazelená, naplní se potoky prolité krve. I bude pláč a veliké zkormoucení pro ten zoufalý boj, ale Čechové se proti silnějšímu nepříteli hrdinsky bránit budou. V rozhodnou chvíli se Blaník otevře, rytíři v plné zbroji vyhrnou se z hory a svatý Václav, jedá na bílém koni, je povede na pomoc Čechům. Nepřítel náhlým strachem obklíčen a jako zmámen bude ku Praze prechat a tam pak bude hrozný ten boj dobojován. A bude tak zuřivý, že krev proudem poteče od Strahova až po kamenný Karlův most. Tu svatý Václav na bílém koni s korouhví v ruce Čechy povede a cizozemce a všechny nepřátele Českého království ze země vyžene. A svatý Prokop, opat sázavský s berlou, bude mu pomáhat. Pak nastane svatý pokoj a země česká si odpočine. Mnoho Čechů sic za těch bojů zahyne, ale ti, kteří zůstanou, budou mužové celí. Poznajíce chyby svých předků i své, budou pevně stát a nepřítel jimi o zem neudeří. I toto jsou pověsti dávných let a stará proroctví o zemi naší. Šťastna buď, ó vlasti milá, siliž se pokolení tvé, ať přemáhá všechna protivenství, ať zachová svaté dědictví: mateřský jazyk i staré dobré právo své. Mohutniž pokolení tvé prací a nadšením, aby pevně bylo jako skály a vždy plno síly (Jirásek, 1894 cit. podle Souček, 2006).

Druhá schůzka – rozvoj tvořivosti

CÍL:

- individuální: vzdělat se (rytířská výstroj), vyzkoušet prvky dramatu
- skupinový: schopnost společně vytvořit kolektivní dílo, přispívat k práci skupiny
- kurikulární: rozvoj paměti, rozvoj tvořivosti, rozvoj fantazie

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: kompetence komunikativní – vystupovat v souladu se zásadami kultury projevu, mimoslovní komunikace

Na druhou schůzku jsme si vybrali rozvoj dětské tvořivosti. V úvodu si připomeneme minulé setkání, kdy jsme si hráli na blanické rytíře, a než se dostaneme k stěžejní náplni schůzky, zahrajeme si Kimovu hru.⁵ Každému ze skupiny rozdáme tužku a papír a na stole rozprostřeme zalaminované obrázky znázorňující rytířskou výstroj. Mezi rytířskou výbroj přimícháme i pár obrázků, které rytíři ve středověku určitě nepoužívali. Obrázky zakryjeme dekou, aby je děti nemohly vidět. Postupně si budeme ke stolu zvat předem utvořené trojice a vždy deku na 30 vteřin odundáme. Po tuto dobu se děti snaží zapamatovat si co nejvíce obrázků, protože jejich dalším úkolem bude sepsat co největší množství zapamatovaných vyobrazení z rytířského vybavení, ale také vyjmenovat kresby, které s rytíři nemají nic společného.

Po této úvodní činnosti rozdáme dětem bílé prostěradlo a prstové barvy. Společně si vytvoří vlajku, kterou každý správný rytíř musí mít. Každý ušlechtilý rytíř si svoji vlajku v dobách dávno minulých chránil a bojoval za ni, protože zobrazovala jeho rytířský řád.

Po vytvoření uděláme kolečko, zhodnotíme vlajku, co kdo nakreslil a jak se při společném tvoření účastníci cítili. Po společné reflexi rozdělíme děti do dvojic a začneme si povídat o tom, jak se asi středověcí rytíři mezi sebou bavili, když čekali na výjezd. V albu nalistujeme samolepku s číslem 108, kde se píše o loutkách a našem neznámějším loutkáři, Matěji Kopeckém. Dalším úkolem dětí bude ve dvojicích zahrát krátkou divadelní scénku. Stěžovat jim to bude fakt, že vždy jeden z tandemu bude mít zavázané oči a na rukou upevněné provázky, které bude ovládat druhý z páru. Příběh ovšem vypráví ten, co má zavázané oči a druhý s ním podle toho manipuluje. Po 3 minutách si role vymění. Můžeme rozdělit i do větších skupin.

Na závěr celou schůzku zhodnotíme a pozveme na další setkání, kdy se budou moci děti těšit na Františka Křížíka.

Materiál na Kimovu hru: papíry, tužka, zafoliované obrázky, deka

⁵ Různé varianty Kimových her najdeme např. v publikaci Portmanové a Schneiderové *Hry zaměřené na zvýšení koncentrace a uvolnění*. Námí zvolená Kimova hra je zaměřena na zkoušku paměti a v této podobě „...si musí hráči zapamatovat co největší počet různých menších předmětů. Vedoucí hry položí na stůl 10 až 30 malých předmětů (podle věku hráčů) [...] Každý hráč si může rozložené předměty dvě až tři minuty prohlížet. Potom je vedoucí zakryje a hráči musí nyní sdělit, které z nich si zapamatovali nebo mohou zapamatované předměty v určeném čase vypsát na papír. Po tomto výčtu se zapamatované předměty porovnají se skutečně vystavenými předměty.“ (Portmanová, Schneiderová, 1993, s. 48).

Materiál na tvorbu vlajky: prostěradlo, prstové barvy

Materiál na loutkové divadlo: šátky, provázky

Třetí schůzka – rozvoj samostatnosti

CÍL:

- individuální: zodpovědnost sám za sebe
- skupinový: uvědomění si významu moderních technologií, zda dokážeme žít bez vymožeností doby
- kurikulární: rozvoj samostatnosti, rozvoj kreativity, bezpečnost při manipulaci s ohněm

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: kompetence k řešení problémů – překonávat překážky; komunikativní kompetence – přemýšlení o vlivu jazykové manipulace (např. masmédiá)

Na třetí a poslední schůzce se krátkým povídáním vrátíme k předešlým setkáním a připomeneme činnost ze závěru druhé schůzky, kdy účastníci hráli loutkové divadlo. Děti se nemohly spoléhat samy na sebe, protože s nimi manipulovala jiná osoba. Připomeneme si to podobnou aktivitou, ve které půjde o jazykovou manipulaci. Vytvoříme si pomocí lan dětem velmi dobře známého skákacího panáka. Ten se bude skákat podle běžných pravidel. Posléze ovšem jednomu z dětí zavážeme oči a předložíme panáka papírového (viz přílohy), kde budou čísla zpřeházená a navigovat ho musí ostatní členové skupiny. U každého čísla navíc můžeme připsat i vědomostní otázku, kterou musí děti správně zodpovědět.

Na minulém setkání děti tvořily dohromady společnou rytířskou vlajku, nyní je však čas, aby se každý z rytířů a rytířek začal spoléhat jen sám na sebe. Každé dítě dostane čtvrtku, kde si z dostupných materiálů, které rozložíme na stůl, popř. z přírodních materiálů, pokud budeme činnost podnikat venku, vyrobí vlastní ochranný štít. Na čtvrtku si nakreslí tvar štítu. Pokud bude skupinka složená z menších dětí, můžeme jim s obrysem pomoci či přímo už rozdat předlohu. Účastníci se snaží vyrobiť takový štít, který by je co nejlépe charakterizoval a vystihoval.

Štíty si navzájem porovnáme a přejdeme plynule k další činnosti. Z minulé schůzky děti ví, že obsahem dnešního setkání měl být František Křižík, kterému se díky jeho vynálezům přezdívá český Edison. Nalistujeme v albu samolepku číslo 95, kde se

píše, že Křižík koncem 19. století ovládl český trh s elektřinou. V dnešní době je pro nás elektřina běžnou záležitostí a život si bez ní nedovedeme představit, ale v dobách rytířů lidé proud neznali, proto dalším úkolem dětí bude rozdělat oheň pomocí dvou zápalek a listu papíru. Když se oheň povede, připravíme si za odměnu čaj z lístků ostružin (na trojnožce nebo rovném sítu podepřeném kameny). Tím jsme se dostali v albu na samolepku číslo 127 a přečteme si, co nám o ostružině píše. Po provedené aktivitě si zopakujeme bezpečnost a práci s ohněm.

Pomalou se ovšem blížíme ke konci, takže zhodnotíme všechny 3 schůzky, sdělíme si dojmy a rozloučíme se.

Materiál na skákací panáky: lana, panák nakreslený fixem na slepených arších balicího papíru

Materiál na výrobu štítů: čtvrtky, vodové barvy, tempery, izolepa, lepidla, barevné papíry, nůžky, voskovky, pastelky, fixy, staré časopisy, provázek, štětce, prstové barvy

Materiál na rozdělení ohně a vaření ostružinového čaje: sirky, papír, sušené lístky ostružin, kotlík s trojnožkou, pitná voda, kelímky

Doprovodný materiál: informační text o Františku Křižíkovi (Hudcová, 2013); bezpečnost při manipulaci s ohněm – zásady pro pobyt v přírodě (Konůpková, BD)

František Křižík se zapsal do historie jako významný český vynálezce, technik průmyslník. Narodil se 8. července 1847 v městě Plánice (v Plzeňském kraji). Byl jediným synem venkovského ševce, o kterého však brzy v mládí přišel. Ve dvanácti letech odešel studovat do Prahy českou reálku. Tu sice vystudoval, ale nemohl složit maturitu, protože neměl dostatek peněz na zaplacení poplatku za její složení. Profesor Václav Zenger však rozpoznal jeho nadání a technické nadšení a přijal ho na pražskou techniku jako mimořádného posluchače. Křižík si musel už během studia najít práci. Živil se soukromým doučováním, opisováním not nebo později prací v továrně, která vyráběla signalizační a telegrafní zařízení. Už během práce se zrodil jeho první uznávaný vynález, za který obdržel 1000 zlatých, bylo jím zdokonalení železniční signalizace. Po studiích pak pracoval chvíli jako železniční opravář, chvíli jako úředník u různých drah a od roku 1873 jako přednosta telegrafního oddělení na trati Plzeň – Chomutov. Další vynálezy na sebe nenechaly dlouho čekat. Roku 1878 zkonstruoval blokové signalizační zařízení, zdokonalil elektrické návěstidlo, zkonstruoval ústřední stavění výhybek, to všechno přispělo k omezení nebezpečí vlakových srážek. Za utržené peníze se vydal do Paříže na světelnou výstavu, kde spatřil elektrickou obloukovou lampu ruského vynálezce. Po návratu roku 1880 patentoval zdokonalenou obloukovou lampu. Vzápětí přesídlil do Plzně a otevřel si vlastní dílnu na výrobu obloukových lamp. V roce 1881 dosáhl velkého úspěchu na výstavě v Paříži, kde jeho lampa konkurovala Edisonově žárovce a získala zlatou medaili. K jeho dalším zásluhám patří vybudování tramvajové tratě na Letnou dlouhou 800 metrů, světelná fontána na Výstavišti nebo vybudování první elektrické železnice v Rakousku-Uhersku

roku 1903 (z Tábora do Bechyně). Za jeho zásluhy mu byl roku 1883 udělen *Řád Františka Josefa*, v roce 1891 *Řád železné koruny* a František Křížík se stal *císařským radou*, byl také jmenován doživotním členem *Panské sněmovny* a obdržel *čestný doktorát* technických věd. František Křížík zemřel ve věku nedožitých 94 let v Stádlci u Tábora 22. ledna 1941, byl převezen do Prahy a s poctami pohřben na Vyšehradském hřbitově. Na jeho počest je dnes pojmenováno mnoho ulic nebo stanice pražského metra „Křížíkova“.

Bezpečnost při manipulaci s ohněm – zásady pro pobyt v přírodě:

- oheň se smí rozdělovat pouze na povolených místech (majitel pozemku, obecní úřad) v místech k tomu určených a označených, v dostatečné vzdálenosti od hořlavých předmětů (neplatí ke stromům)
- pro rozdělování ohně platí tato omezení:
 - **Je zakázáno rozdělovat oheň v lese a do 50 metrů od okraje lesa (lesní zákon 289/95), výjimku může povolit pouze vlastník pozemku (§20, odst. 4).**
 - oheň nelze rozdělovat v blízkosti dozrávajícího obilí, v blízkosti stohů sena a slámy, dále ve vyschlé nebo suché trávě a na rašelinových pozemcích
- při rozdělování ohně je potřeba dávat pozor na vítr (jiskry), podklad ohně, který může chytout či doutnat a způsobit požár třeba i po několika dnech (rašelina, kořeny, hrabanka, listí apod.), kameny z potoka (možnost poranění štěpinou kamene při jejich pukání vlivem vytvoření vodní páry), nekázeň (četné případy popálenin při hraní si s ohněm) i požáry
- místo pro rozdělování ohně (ohnišť) musí být izolováno od všech snadno zápalných látek
- ohniště musí být ohraničeno nehořlavým materiálem (nepoužívat kameny z potoka, možnost poranění štěpinou kamene při puknutí kamene vlivem páry)
- ohniště nezakládáme na pařezech, hrabance, listí - pozor na kořeny stromů (oheň se pak může šířit pod zemí!) - oheň může doutnat a chytout opět po několika dnech
- místo, kde byl rozdělán oheň, se smí opustit teprve po úplném vyhasnutí (uhašení) ohně a zahlazení ohniště
- v blízkosti ohně musí být zdroj vody na hašení
- je zakázáno vypalovat křoviny, plevel a suchý rákos
- oheň se nikdy nesmí nechat bez dozoru, to se týká i dalších zdrojů otevřeného ohně (svíčky, ...)
- dbát na kázeň při "provozování" ohně, nebezpečí popálenin, opaření parou nebo vodou z kotle, pád do ohně z nešikovnosti nebo při nekázni
- v letních měsících obecní a okresní úřady často místně zpřísňují opatření k zabránění vzniku požáru - zákaz vstupu do lesních porostů, absolutní zákaz rozdělování ohně!!!

11.2 Program pro střední školní věk

První schůzka – rozvoj aktivity

CÍL:

- individuální: předávání dílčích informací ve prospěch celku
- skupinový: uvědomit si výhody týmové spolupráce
- kurikulární: rozvoj aktivity, logického uvažování

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: kompetence k učení – získávat informace a umět si je dát do souvislosti; kompetence k řešení problémů – přizpůsobovat se změnám, uplatňování různých myšlenkových operací; komunikativní kompetence – respektovat názory druhých; sociální a personální kompetence – podněcovat práci týmu vlastními návrhy, přijímat a plnit odpovědně svěřené úkoly

Pro rozvoj aktivity jsme si na první schůzku připravili hru Ekosystémy. Inspiraci jsme našli ve fondu her Prázdninové školy Lipnice a na webovém portálu hranostaj.cz, kde je tato činnost také velmi pozitivně hodnocena. Žáci se zde setkávají se simulací skutečného koloběhu života v přírodě. Z našeho alba tento koloběh uvede samolepka číslo 27 s čápem bílým, naším nejznámějším brodivým ptákem, a samolepka s číslem 180 s veverkou obecnou. Nejčastější potravou čápa jsou žáby, ryby, plazi, ale také mláďata různých savců. Naopak veverka preferuje spíše semena šišek, ptačí vejce, různé oříšky a houby. Jak čáp, tak veverka jsou součástí nějakého potravinového řetězce a právě toho se bude týkat námi zvolená aktivita.

Časová dotace na tuto hru se bude pohybovat kolem hodiny a půl. Jedná se o běhací aktivitu, která však zároveň klade velký důraz i na přemýšlení, strategii a výkony jednotlivců. Členové týmu však spolu musí současně i kooperovat a domlouvat se na postupu.

Samotná příprava hry je celkem složitá, neboť si musíme připravit 3 potravinové řetězce (viz doprovodný materiál) a vyrobit kartičky s příslušnými organismy (alespoň 200 lístečků s producenty/rostlinami, 100 konzumentů 1. řádu a 50 živočichů z vrcholu potravinové pyramidy). Každý organismus bude v jiném igelitovém pytlíku a postupně sáčky rozneseme na předem vymyšlená stanoviště (je vhodné umístit řasy, komáry a oříšky do menší vzdálenosti, predátory dál). Obecně se tato aktivita hraje tak, že aktéři dostanou plánek se zakreslenými organismy. My ovšem ze snahy vzbudit u aktérů

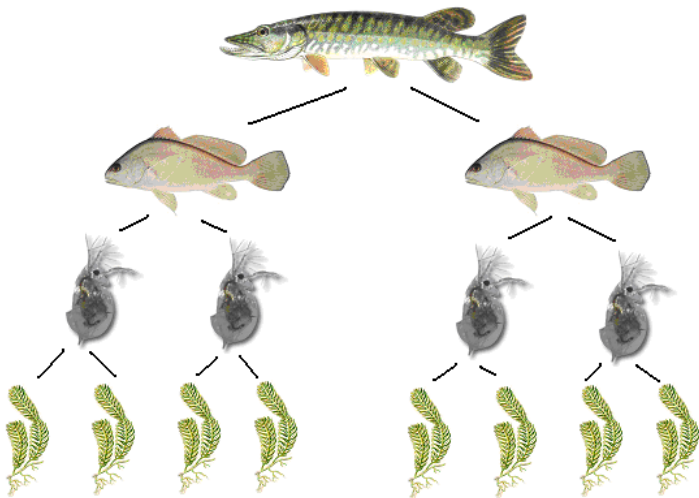
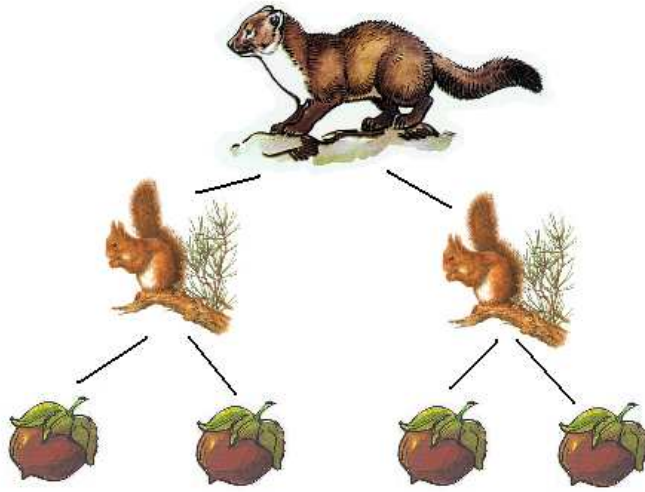
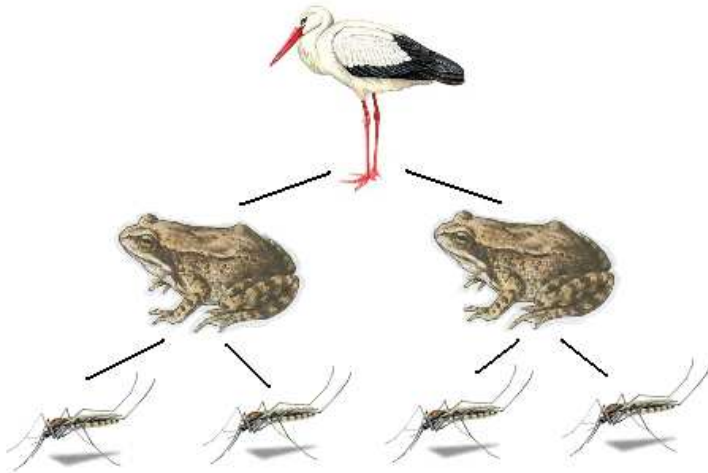
vzájemnou komunikaci a přemýšlení nad strategií jim rozdáme pouze slepou mapu s vyznačenými body. Plánek si postupně musí vytvořit sami podle společně sdílených informací.

Tři skupinky si tedy zvolí ze svého středu šéfa (měl by to být někdo s logickým uvažováním), který bude zapisovat, co kdo přinese, a bude své svěřence vysílat pro další kartičky. Každý živočich (vyjma základny pyramidy) se musí nějak živit, a proto úkolem žáků je nasbírat dostatečné množství organismů, aby zajistili přežití druhu. To tedy znamená, že pro přežití štiky je třeba zajistit tyto kartičky: štika 1×, bělice 2×, perloočko 4×, řasa 8×. Na záchranu čápa je nutné donést: čáp 1×, žába 2×, komár 4×. U kuny je to početně stejné jako u čápa, tedy kuna 1×, veverka 2× a lískové oříšky 4×.

Stejně jako v přírodě, tak i v naší hře se střídají roční období. Každé období trvá 5 minut a vždy musí být někde na viditelném místě vyvěšeno, jaké je zrovna období (hlídá organizátor aktivity). Při sčítání přeživších predátorů se pak zohledňuje, v kterém období byl jaký organismus donesen. Přinesou-li tedy na jaře jednu kartičku s bělicí, započítává se na konci roku tak, jako bychom přinesli tři. Ovšem když na jaře přineseme oříšek, propadá – jako bychom nepřinesli nic (tohle všechno musí sledovat šéf a logicky posílat lidi tam, kam se to vyplatí). Lístečky jsou dovoleny nosit jenom po jednom. Na „konci roku“ se sčítá, kolik se skupině podařilo uživit zvířat (respektive těch nejvyšších - pouze za ty jsou body...čáp a kuna jsou po dvou, za štiky jsou body tři), což znamená, že aktéři mají cca. 10 minut pauzu, než začne další rok. Pokud účastníkům zbude například nakrmená bělice, mohou si ji nechat do dalšího roku, ale je potřeba ji v tom příštím roce opět nakrmit. Hraje se celkem na 3 roky a měli bychom si dát pozor, aby skupiny nevychovávaly stále tatáž zvířata, ale měly každý rok od každého predátora jednoho zástupce. Po vyhodnocení aktivity provedeme reflexi.

Materiál: archy balicího papíru, fixy, obrázky potravinových řetězců, lístečky s názvy živočichů a rostlin / plodin, igelitové sáčky, stopky, zaznamenávací tabulky

Doprovodný materiál: Potravinové řetězce (Vaiglová, 2010)

Druhá schůzka – rozvoj tvořivosti

CÍL:

- individuální: využívat efektivní způsoby učení
- skupinový: naučit se aplikovat zkušenosti v praktickém životě
- kurikulární: srozumitelně a souvisle formulovat své myšlenky, rozvoj tvořivosti

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: komunikativní kompetence – rozvoj komunikativní dovednosti především v oblasti verbální komunikace; kompetence k řešení problémů

Druhá schůzka bude zaměřena na kreativitu dětí. Na samolepkách s čísly 167 a 168 se dozvíme o Josefu Kajetánu Tylovi, českém dramatikovi, a československém podniku Tesla, který vyráběl elektrotechnické a elektronické přístroje. Snad každá československá rodina měla doma televizor značky Tesla.

Úkolem dětí bude nejdříve za pomoci připraveného materiálu sestrojít čtverec, který bude zobrazovat rám televizoru. Rám by měl obsahovat anténu pro zachycování signálu a ideálně i ovládání pro další účastníky.

Po vynalezení televize si každý z účastníků vylosuje téma a vystoupí v pořadu Zprávy ČR. Na tuto aktivitu bude mít žák přesně 3 minuty a musí tuto časovou dotaci plně využít.

Z témat si mohou děti vylosovat například: sportovní zprávy z regionu, zajímavosti ve městech v Jihočeském kraji, kulturní život v našem okrese, extrémní změny počasí a jeho vliv na dopravu, život sportovce po konci aktivní kariéry, uplatnění studenta bez dokončeného středoškolského vzdělání, problémy dnešní mládeže se zákonem, ze světa modelingu, vliv nezdravé stravy na lidský organismus, ...

Materiál: dřívka, větve, lano, hřebíčky, kladívko, jutový provázek, papíry, propisky, fixy

Třetí schůzka – rozvoj samostatnosti

CÍL:

- individuální: naučit se spoléhat především jen sám na sebe a svoje schopnosti a možnosti

- skupinový: poznat zajímavou aktivitu a uvědomit si, že ve volném čase je možno vybírat ze širokého spektra aktivit
- kurikulární: rozvoj samostatnosti, nácvik koordinace pohybů, zlepšování držení rovnováhy

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: reflexivní kompetence – sebekompetence – rozvíjet se ve vlastní režii

Na začátku třetí schůzky začneme povídáním o nanovlákněch, o kterých v albu *My máme rádi Česko* vypovídá samolepka číslo 120. Je možno doplnit o krátké video z produkce Technické univerzity v Liberci (viz příložené CD). Za tento revoluční vynález získal ocenění výzkumný tým profesora Oldřicha Jirsáka. Vyráběna jsou stroji, pro něž se vžil název nanopavouk. Pro výborné mechanické vlastnosti nanovláken se zvažuje jejich využití jako vysokopevnostních nosných lan (např. pro kosmický výtah).

Podobnými technologiemi se vyrábějí i jiná nosná lana, my pro naši aktivitu využijeme textilní popruh napnutý jako struna mezi 2 pevné body. Tato činnost je ve světě známa jako Slackline, v Čechách pro ni používáme ekvivalent provazochodectví.

Slackline natáhneme mezi 2 pevné body, nejlépe stromy, ve výšce 40 centimetrů nad zemským povrchem. Kolem každého stromu dáme pod lano kousek starého koberce, abychom stromy nepoškodili. Pro žáky poté postupně připravíme různé překážky. První bude „zkrocení zlého koně“. Do výše 2 metrů navážeme ještě na jeden ze stromů tenké lano, které bude na druhém konci volné – účastníci mají za úkol se pomocí této podpory dostat na druhou stranu. Budeme dbát na bezpečnost, a proto z každé strany jeden žák bude dělat záchranu pro případ pádu. Jinak je tato aktivita velmi o samostatnosti, v životě se žáci nemohou vždy spoléhat, že jim při „šlápnutí vedle“ někdo poskytne pomoc.

Po zdolání této překážky musí každý z žáků bez opory vylézt na lajnu a přejít z jedné strany na druhou. Znovu je po obou stranách další účastník, který spolužáka jistí v případě pádu.

Na závěr se rozloučíme „pavoučí sítí“. Tato aktivita už se ovšem nebude odehrávat na slackline. Dětem zavážeme oči, několik minut je ponecháme v klidu a poté jim sdělíme, že je zde všude z provazů udělaná pavoučí síť, kterou musí prolézt (pavučina je ovšem pouze imaginární, což děti netuší). Vedoucí bude v roli vodiče děti

navádět, ty se samozřejmě nesmí „pavučiny“ dotknout. Vhodné je používat zvolání typu: „Dávej si pozor nalevo, je tam taková úhlopříčka a málem jsi se jí dotkl!“ Děti by se měly vodit po jednom, aby jim nebylo podezřelé, že všichni trasu zdolali bez potíží. Po překonání úseku necháme děti šátek sundat a můžeme pozorovat jejich překvapení.

Nyní se budeme věnovat reflexi všech proběhnutých aktivit – jak se žákům plnili úkoly, jak se jim prolézalo, přelézalo a jak se při tom cítili.

Materiál: Slackline, lana, koberce, šátky

Doprovodný materiál: Základní bezpečnostní pravidla provozování Slackline (Kváš, 2013)

Obecná pravidla:

- Používejte pouze dostatečně pevné kotvící body (masivní stromy, spolehlivé prvky umístěné v betonu či skále).
- Používejte ochrany pod kotvící popruhy nebo spansety.
- V případě jakéhokoli poškození popruhu nebo kotvícího popruhu tuto součást vyměňte.
- Vybírejte taková místa, kde nehrozí při pádu kontakt s nebezpečnými překážkami nebo předměty.
- Než začnete napínat slackline, zkontrolujte stav všech manipulovatelných prvků.

11.3 Program pro období mladší a střední dospělosti (maminky a tatínkové s dětmi)

První schůzka – rozvoj samostatnosti

CÍL:

- individuální: seznámit se s novými lidmi, vzájemné poznání
- skupinový: integrovat se do funkčního celku
- kurikulární: rozvoj zručnosti a samostatnosti

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: občanské, činnostní a k pracovnímu uplatnění – vážit si tradic a kulturního dědictví a dále je rozvíjet

Na naší první schůzce se seznámíme s naší malou skupinkou. Jelikož se jedná o rodiny s dětmi, které se navzájem pravděpodobně neznají, zahrajeme si hru Žabka, díky níž se všichni dostatečně poznají. Rozdělíme účastníky do dvou přibližně stejně velkých skupin. Skupinky utvoří kolečko a postupně jeden po druhém řeknou své jméno ostatním. Poté jeden organizátorem vybraný člen spojí ruce, dá je do úrovně prsou a pak pohybem jedné ruky kupředu řekne jméno toho, na koho ruku nasměroval (= komu poslal žabku). Ten udělá to samé, a tak se hra rozehraje. Pokud někdo jméno splete, odchází do druhého kolečka. Tato herní činnost je na seznámení ideální a pozitivem je i fluktuace lidí mezi dvěma skupinkami. Navzájem si musí naslouchat, aby si jména zapamatovali. Žabku se snažíme posílat co nejrychleji, aby se nám točila sestava skupinek.

Jako další aktivitu volíme létající postel, kdy každá skupinka nafoukne balonky a všichni ze skupiny se na ně musí poskládat. Tato činnost je volena pro uvolnění napětí a případného ostychu.

Přibližně po půl hodině se dostáváme k našemu hlavnímu tématu, kterým se díky načasování staly Vánoce. Pro vánoční naladění nalistujeme v albu *My máme rádi Česko* samolepku s číslem 171, kde je vyobrazen celodřevěný mechanický Třebechovický betlém, jenž se dokonce v roce 1999 stal národní kulturní památkou.

Povídáme si, jak se v České republice slaví Vánoce, jaké máme tradice. Následně se totiž budeme věnovat tvorbě adventních věnců, svícňů a ozdob na stromeček pro zvířátka ve volné přírodě. Maminkám a tatínkům rozdáme materiály na svícny a věnce, nebudou to však svícny a věnce pro ně, ale předem si vylosují, komu ze

skupiny svoje výrobky věnují. Podle toho později mohou volit i doplňky a dekorace svých výtvorů. Děti vytváří ozdoby na stromeček pro zvířátka v lese. Věnce a svícny si účastníci odnesou domů, ozdoby od dětí necháme na příští schůzku. Rozloučíme se zazpíváním koled.

Materiál na seznamovací aktivity: balonky

Materiál na vánoční dílničky: svíčky, chvoj, jmelí, dekorační ozdoby, tavná pistole, drátek, umělohmotné stojany, sušené ovoce, jutový provázek, kaštiny, žaludy, nůžky, nožičky, magnetofon, koledy

Druhá schůzka – rozvoj tvořivosti

CÍL:

- individuální: inspirovat se
- skupinový: zážitek ze společně stráveného času s rodinou
- kurikulární: dávat podněty k uplatňování osobnosti dítěte v jeho skupině; rozvoj kreativity

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: sociální a personální kompetence: pracovat v týmu a podílet se na realizaci společných pracovních činností; občanské, činnostní a k pracovnímu uplatnění – vážit si tradic a kulturního dědictví a dále je rozvíjet

Na druhé schůzce si připomeneme naše první setkání a opět se vrátíme k tématu Vánoc. Každý se před těmito křesťanskými svátky narození Ježíše Krista snaží na toto období náležitě připravit. Rozbalíme model rodiny (viz přílohy), který jsme nakreslili fixem na arch papíru (možno využít například starý nástěnný kalendář). Na náčrtku jsou 3 postavy – žena, muž, dítě – a jeden jezevčík. Postavy mají holé hlavy, vlasy se na ně teprve budou lepit – co vlas, to jedna činnost, která ta daná osoba v domácnosti dělá. Dětem, které neumí ještě psát, pomohou s psaním rodiče. Tato úvodní aktivita slouží k uvědomění si rolí a rozdělení dělby práce v domácnosti. Každý z účastníků si nalepí jeden vlas k příslušnému pohlaví. Pokud má některá rodina domácího mazlíčka, nalepí do jezevčíkova těla, jak se o zvířátko starají. Zhodnotíme, kdo je jak v domácích činnostech zapojen a přejdeme k hlavní náplni programu.

Jednou z nejběžnějších příprav na Vánoce je pečení cukroví. Toho si ovšem většina užije v tomto období dosti, proto si raději upečeme chleba. Rozdělíme aktéry do 3 skupin a každá skupinka dostane jiný recept, abychom na závěr mohli ochutnat a chleby porovnat. Účastníci si připraví těsto, a zatímco bude těsto kynout, odebereme se do lesa. V lese budeme zdobit stromky pomocí ozdob, které děti vyrobily.

Po návratu máme již těsto pěkně vykynuté, uděláme chléb a dáme péct. V době pečení si pouštíme koledy a doprovázíme je vlastním zpěvem. Pro naše nejmenší opět použijeme naše album *My máme rádi Česko*, kde se z textu u samolepky číslo 90 dočítáme, že koleda původně označovala píseň, kterou zpívaly děti při velkých křesťanských svátcích (Vánoce, Tři králové, Velikonoce), a i dodnes některé děti obcházejí domy a snaží se vykoledovat si výslužku (koledu) v podobě jídla či pití.

Druhá schůzka je časově náročnější, ale předem se s účastníky domluvíme, aby s délkou setkání počítali (ideální je naplánovat činnost na víkend).

Materiál na rodinnou kresbu: větší arch papíru, fix, model vlasů, papírky, propisky, oboustranná izolepa

Materiál na chleby: dle přiložených receptů

Doprovodný materiál: Recepty na chleby (Tederas, 2011; Křížková, 2012)

Staročeský domácí chléb

Ingredience

Hladká mouka	500 g
Mléko	300 ml <i>vlažné, nebo voda</i>
Droždí	1 kostka
Sůl	1 lžička
Cukr	1 lžička
Kmín	1 lžička

Postup přípravy

Připravíme si kvásek ze lžičky cukru, vlažného mléka a jednoho droždí cca 42g. Necháme chvilku odpočinout.

V misce si smícháme sůl, kmín a hladkou mouku. Potom přidáme kvásek a těsto dobře zpracujeme. V této fázi je možno přidat několik dalších věcí, jakou jsou například olivy či smažená cibulka.

Smíchané a dobře propracované těsto necháme cca 1 hodinu odpočinout. Posypeme ho moukou. Po hodině těsto ještě jednou řádně uhněteme, aby se dobře spojilo a vložíme buď do formy (např. na biskupský chléb), nebo uválíme bochánek.

Peče se cca 1,5 hod při teplotě 180°C-200°C v elektrické troubě.

Tmavý semínkový chléb

Doba přípravy: 20 minut + kynutí 2 hodiny a 45 minut + pečení 45 minut
Množství: na 1 bochník

- 350 g jemné celozrnné mouky
- 100 g žitné tmavé mouky
- 50 g pšeničné hladké tmavé mouky
- 2 lžičky soli
- 10 g sušeného droždí
- 100 g slunečnicových semínek
- 15 g kmínu
- 20 g máku
- 35 ml melasy
- tuk na vymazání mísy
- 50 g sezamových semínek na ozdobu
- 300 ml vody

1. Ve velké míse smícháme všechny druhy mouky, sůl, droždí, slunečnicová semínka, kmín a mák. Přidáme melasu a 300 ml vody. Vše důkladně prohněteme v hladké těsto. Pokud se zdá příliš tuhé, přilijeme trochu vody a znovu zpracujeme.

2. Těsto dáme do tukem vymazané mísy, přikryjeme utěrkou a necháme přibližně dvě hodiny kynout.

3. Plech vyložíme pečicím papírem nebo hustě vysypeme moukou. Troubu předehřejeme na 200 až 220°C.

4. Vykynuté těsto na pomoučněném válu prohněteme a vytvarujeme oválný bochník, který celý obalíme v sezamových semínkách.

5. Poté jej přendáme na plech a necháme přikrytý ještě 45 minut kynout. Ostrým nožem uděláme na bochníku několik zářezů.

6. Chleba pečeme asi 45 minut, dokud nezezlátne a na poklep nezní dutě.

Tip: Chléb je lehce nasládlý. Pokud chcete spíš slanější chuť, můžete vynechat melasu.

Tymiánový chléb

Doba přípravy: 20 minut + kynutí 1 hodina a 30 minut + pečení 55 minut
Množství: na 2 bochníky

- 60 g droždí
- 1 kostka cukru
- 3 lžice mléka na kvásek
- 1 kg hladké mouky
- 3 lžičky soli
- 2 lžice tymiánu
- 2 lžičky kmínu
- 500 ml vody
- 1 lžice octa
- 2 snítky tymiánu na ozdobu
- voda a lžice octa na potření

1. Promícháme cukr, vlažné mléko a rozdrobené droždí na hladkou kašičku a necháme vzejít kvásek.

2. Do mísy dáme mouku smíchanou s tymiánem, solí a kmínem, přidáme vzešlý kvásek a postupně přiléváme vlažnou vodu s octem. Vypracujeme hladké těsto, které necháme hodinu kynout.

3. Po vykynutí z těsta vytvarujeme dva stejně velké bochníky a přeneseme je na plech vysypaný hladkou moukou. Na povrchu bochníku uděláme nožem řez, do kterého vložíme snítku tymiánu a necháme kynuté ještě půl hodiny kynout.

4. Troubu předehřejeme na 230°C. Těsně před vložením do rozpálené trouby chleby potřeme vodou a octem a prudce 5 minut zapečeme. Pak teplotu trouby snížíme na 170°C a chléb volně dopékáme asi 50 minut. Během pečení potíráme bochníky vodou a octem.

Třetí schůzka – rozvoj aktivity

CÍL:

- individuální: zažít něco neočekávaného, překvapení
- skupinový: zdravá konkurence
- kurikulární: naučit se adekvátně reagovat na hodnocení svého výkonu, rozvoj aktivity aneb hod oštěpem trochu jinak

ZÍSKANÉ KOMPETENCE: občanské, činnostní a k pracovnímu uplatnění – podílet se na zachování přírodního životního prostředí (ekologická likvidace); kompetence k trávení volného času – rozvíjet schopnost aktivního trávení volného času jako kompenzaci stresových situací

Třetí závěrečnou schůzku si naplánujeme až na dobu po vánočních svátcích. Připravili jsme totiž turnaj v hodu vánočním stromkem. Stromečky si mohou rodiny přinést vlastní, popřípadě jim bude stromeček zapůjčen. Ekologická likvidace se předem domluví s obcí či městem, aby stromy byly umístěny do bio kontejneru.

Jako motivaci a osvětlení činnosti si k ruce znovu vezmeme nám již dobře známé album *My máme rádi Česko*. Na samolepce 49 a 189 jsou naši úspěšní sportovci. Na první zmiňované je zpodobněna Helena Fibingerová, naše bývalá atletka, která se několikrát stala mistryní světa ve vrhu koulí. Na samolepce 189 máme foto manželů Zátopkových. Kromě toho, že se oba narodili ve stejný rok i den, byli oba výjimeční sportovci. Pro naši aktivitu upozorníme především na Dana Zátopkovou, která excelovala v hodu oštěpem.

Popřejeme našim účastníkům alespoň částečně podobné výkony a rozdělíme je do tří kategorií: muži, ženy a děti. Soutěžit se bude ve dvou disciplínách: v hodu do dálky a v hodu na cíl. Rozdáme soutěžícím startovní čísla. V hodu na cíl bude mít každý tři pokusy, ale počítat se bude pouze ten, který bude nejbližší k cíli. Hodnotit budeme následovně: v rozmezí do 30 centimetrů od vytyčeného cíle dostane závodník 10 bodů, v rozpětí od 30 do 100 centimetrů obdrží bodů 5 a ve vzdálenosti více jak 100 cm od cíle utrží pouze 1 bod.

U hodu do dálky bude mít každý také tři pokusy a počítat se bude jen ten nejdelší. Kolik centimetrů účastník hodí, tolik bude oceněn body. Výsledky za obě disciplíny se poté sečtou a vyhlásí se vítězové. Pro každého zúčastněného máme

připravenou památeční medaili a čestný diplom, pro závodníky umístěné na prvním místě poháry.

Materiál: stromek, startovní čísla, medaile, poháry, pásmo, kolík na vytyčení cíle

12 Realizace verifikace projektu

Projekt na rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti dětí a dospělých v mimoškolním prostředí byl ověřován v praxi od prosince roku 2013 do června roku 2014. Každý výzkumný soubor se sešel postupně na 3 schůzkách, na konci každé schůzky byly provedené aktivity rozebrány v závěrečném kolečku, diskusním či komunitním kruhu.

Program všech setkání třetí skupiny byl tematicky zaměřen na vánoční období a z tohoto důvodu byl projekt nejdříve verifikován u mladší a střední dospělosti. Na realizaci se mnou spolupracoval Petr Kropáček, který se už delší dobu pohybuje v oblasti pedagogiky zážitku. Naši skupinku tvořilo 5 manželských párů a jejich ratolesti, 3 kluci a 5 dívek. Všichni dospělí byli dobrovolníci z řad SDH Zlivice a do naší skupiny byli vybráni záměrně. Oslovili jsme je a oni souhlasili, že se našeho projektu zúčastní.

První schůzka se uskutečnila 14. prosince 2013 ve Fešácké hospodě v Borečnici, což je součást obce Čížová a leží přibližně 7 kilometrů od okresního města Písku. Hlavní náplní se stala výroba svícňů a ozdob. Většina materiálu byla přírodního charakteru, nakoupili jsme akorát umělohmotné stojany a svíčky. Zúčastnění dospělí tuto aktivitu spolufinancovali, výrobky se mezi sebou navzájem podarovali a odnesli si je domů.

Druhá schůzka se odehrála 21. prosince 2013 v kuchyni zemědělského družstva Čížová. Na úvod byl použit model rodiny, který byl nakreslen fixem na rubovou stranu velkoformátového starého kalendáře. Jako hlavní program jsme naplánovali pečení chleba, proto jsme se také sešli se členy skupinky v kuchyni. Dospělí, rozdělení do 3 skupin po 6 lidech, se už předem dozvěděli, jaké suroviny bude třeba nakoupit. Z nakoupených ingrediencí si každá skupinka zadělala těsto a nechala vykynout. V době kynutí jsme se společně vydali ozdobit stromečky pro zvířátka z lesa. Použity byly ozdoby, které vyrobily děti na předchozím setkání. Po návratu se chleby upekly a skupinky mohly navzájem provést komparaci upečených bochníků za zvuku vánočních koled.

Poslední setkání s naší skupinou proběhlo 11. ledna 2014 a neslo se v soutěživém duchu. Na hřišti Sokola Čížová odstartoval po druhé hodině odpolední hod vánočním stromkem. Každý z účastníků zaplatil startovné ve výši 25 korun, aby byly pokryty

náklady na památeční listiny a poháry a medaile pro vítěze, které vyrobil podnik Sabe České Budějovice. Medaile finančně vycházela na částku 16 korun a pohár na 92 korun.

Odstrojený stromeček si mohl každý z aktérů přinést vlastní, popřípadě byl k zapůjčení u pořadatelů. Po soutěži byla s obcí domluvená ekologická likvidace všech soutěžních stromků.

S druhou skupinou, ve které bylo 15 žáků 9. třídy 1. ZŠ T. G. Masaryka v Milevsku, jsme zahájili první setkání v pátek 13. června 2014 na Ranči Ixion. Program byl částečně spojen se školním výletem, který byl ovšem protažen přes víkend, takže probíhal mimo standardní vyučovací dobu. Děti předem obdržely lísteček, kde měly informace s místem srazu, ubytováním, stravováním a důležitými věcmi, které si nesmí zapomenout s sebou vzít (spacák, baterku, vhodnou obuv, oblečení dle počasí, kapesné). Zároveň dostaly i list pro rodiče, kde rodiče podepsali, že souhlasí s účastí potomků na dvoudenním výletě.

Jelikož se Ranč Ixion nachází v Chrastinách u Písku, bylo nutno naplánovat i dopravu na ranč. Sraz byl domluven na 7: 30 na milevském vlakovém nádraží, odkud jsme všichni společně v 7: 41 vyjžděli směrem na Písek. Aby žáci nemuseli cestovat vlakem se zavazadly, byly jim těžší věci na ranč dopraveny již o den dříve autem. Z Písku jsme se vydali pěšky na místo určení, které bylo v tu chvíli vzdáleno 7, 5 kilometru.

Když jsme na Ranč Ixion dorazili, naobědvali se žáci z vlastních domácích zásob a ubytovali se v chatičkách (100 korun za osobu na noc) či ve svých stanech (50 korun za osobu na noc). Odpoledne jsme měli původně připravenou hru *Ekosystémy* na rozvoj aktivity, ovšem z důvodu delšího pěšího pochodu na ranč jsme vyměnili aktivitu za činnost na rozvoj tvořivosti. Žáci tedy nejdříve z různého materiálu měli sestavit televizní rám a poté si zahrát na televizní zpravodaj. Večeře byla zajištěna na ranči formou grilování, za maso děti zaplatily 60 korun.

V sobotu už byla hra *Ekosystémy* uskutečněna. Po snídani, kterou si děti připravily ze zásob dovezených z domova, jim byla vysvětlena pravidla. Během toho, co žáci snídali, byly po areálu ranče rozmístěny potřebné propriety, bez kterých by hra nešla realizovat. Po této běhací aktivitě se žáci naobědvali, sbalili si věci a pomalu jsme se vydali zpátky do Písku, odkud jsme v 16: 16 vyrazili zpátky do Milevska.

Poslední aktivita na rozvoj samostatnosti se uskutečnila na školním pozemku 26. června 2014. V zahradě byla mezi 2 třešně natažena lana na rozvoj aktivity při činnosti

Slackline. Lana jsme si půjčili a postupně si na nich žáci vyzkoušeli několik překážek, které prověřily především jejich obratnost a rovnováhu. Na závěr jsme všechny schůzky zhodnotili.

Poslední skupinou, kde bylo třeba verifikovat uplatnění v praxi, jsou děti spadající do vývojového období mladšího školního věku. Jako výzkumný soubor jsem vybrala žáky 3. třídy 1. ZŠ T. G. Masaryka Milevsko, kde působím jako pedagog. V rámci volitelného předmětu pohybových her jsem s nimi vyzkoušela činnosti prezentované v této bakalářské práci.

První schůzka proběhla 29. května 2014. Činnosti na rozvoj aktivity jsme si otestovali v malé tělocvičně naší základní školy. Vše potřebné na lovení rybiček jsem vyráběla ve spolupráci s naší učitelkou výtvarné výchovy a panem učitelem, který vyučuje technické práce. Hra *Rybičky, rybáři jedou* žádnou speciální přípravu nevyžadovala, byla zaměřena především na historické pozadí a uvědomění si národní hrdosti. Pověst o blanických rytířích byla žákům puštěna z magnetofonu.

Na druhé schůzce jsme se sešli 12. června 2014. Rozvíjení dětské tvořivosti jsme se rozhodli podpořit aktivitou, v níž si děti společně vyráběly rytířskou vlajku pomocí prstových barev. Než jsme s touto činností začali, zkusili jsme nejdříve Kimovu hru. Potřebné obrázky rytířské výzbroje jsme ofotili z dějepisných učebnic a zalaminovali v kanceláři školy. Díky této hře jsme se naladili a namotivovali na tvoření rytířské vlajky. Staré bílé prostěradlo jsem donesla z domova, prstové barvy jsme si zapůjčili ve škole. Po této činnosti si děti zahrály loutkové divadlo, ke kterému nám postačily pouze provázky a šátky na zavázání očí.

Na poslední schůzce 26. června 2014 děti také tvořily, ale tentokrát už každý sám, neboť toto setkání bylo zaměřeno na rozvoj samostatnosti. Před touto hlavní činností si děti vyzkoušely 2 typy skákacích panáků – jeden byl znázorněn pomocí lan, druhého jsem si předem nakreslila fixem na balicí arch papíru. Na tvorbu štítů byly potřebné pomůcky vypůjčeny z učebny výtvarné výchovy. Na závěr setkání se žáci snažili pomocí 2 sirek a papíru rozdělat oheň. Předem byly samozřejmě všechny děti poučeny o bezpečnosti při rozdělování a manipulaci s ohněm. Když se jim podařilo oheň rozdělat, uvařili jsme si na rozloučenou čaj z nasušených ostružinových lístků a společně zreflektovali všechny uskutečnivší se schůzky.

ZÁVĚRY PRAKTICKÉ ČÁSTI A DISKUZE

V této části práce se zaměříme na reflexi a zpětnou vazbu, neboť jak píše Šimanovský (2008, s. 23) „*stejně důležité jako si hru zahrát je sednout si po jejím ukončení a sdílet dojmy, pocity a nápady, které kdo měl během hry. Sdílení předpokládá porozumění a empatii, vyžaduje bezpečný prostor bez ironie a zesměšňování.*“ Z tohoto důvodu je třeba dbát na dodržování následujících pravidel:

- Každý mluví jen sám za sebe.
- Každý hráč mluví konkrétně o své osobě, vyhýbá se generalizaci.
- Respektování všech názorů, které padnou.
- Vedoucí hry odpovídá na všechny dotazy, nic pro něj není zapovězené, svým způsobem musí ovšem debatu korigovat.
- Vedoucí hry se snaží o podporující atmosféru, pro odlehčení je možno užít humor.
- Účastníci hry se pokouší vyrovnat s prožitými zážitky, případně i s výhrou a prohrou, pokud se jednalo o soutěžení. Smyslem je pochopit, jak kdo na aktivitě participoval (Šimanovský, 2008).

Zpětná vazba je de facto to, co odlišuje rekreační užití her od výchovného. Díky ní zjistíme, zda se naplnily cíle, které jsme si předem stanovili, a účastníkům her poslouží reflexe zároveň jako sebezpoznání. Zpětná vazba by se měla snažit postihnout kauzalitu mezi výsledkem akce a činností jednotlivců i celé skupiny. Ač sémanticky je zejména ohlédnutím za proběhnuvší činností, lze ji směřovat i do budoucnosti ve formě otázek po možném přenosu do běžného života (Hanuš, Chytilová, 2009).

Nápomocna je aktérům především v těchto pěti bodech:

- „*Zefektivňuje proces učení,*
- *obohacuje prožitky a zkušenosti,*
- *pomáhá formovat smysl prožívané zkušenosti,*
- *vyhledává a poukazuje na souvislosti,*
- *rozvíjí dovednost učit se ze zkušeností.*“ (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 101).

Výzkumný projekt, jenž si za obecný cíl určil rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti prostřednictvím aktivit zaměřených na dovednostní výcvik, se sestával z katalogu činností, po kterých vždy následovalo závěrečné hodnotící kolečko. S přihlédnutím k výše napsanému byly po aktivitě voleny následující otázky:

- Jak byste popsali, co jste při této činnosti dělali?
- Bylo to pro Vás něco nového či užitečného?
- Povedla se Vám činnost? Proč myslíte, že ano/ ne?
- Jste spokojeni s výsledkem?
- Udělali byste něco jinak? Co byste změnili?
- Šli byste do této aktivity znovu? Zdůvodněte svou odpověď.
- Jak se Vám pracovalo ve skupině?
- Máte pocit, že jste se v něčem zlepšili?

U skupiny s dětmi v mladším školním věku jsme využívali i body language, to znamená, že pokud pro ně bylo složité vyjádřit se verbálně, mohli svoje pocity a myšlenky doplnit i o řeč těla, konkrétně gestiku a mimiku obličeje. Používali například palec zvednutý nahoru, nebo naopak namířený dolů, případně i výrazem obličeje mohli vyjádřit pocity jako spokojenost X nespokojenost, zájem X nezájem, překvapení či splněná očekávání.

Žáci ve středním školním věku s verbální komunikací problém neměli, své dojmy sdělovali ochotně. Dospělé účastníky z třetí skupinky jsme kromě vyjádření na konstantní otázky požádali i o názor, jak byli spokojeni s organizací schůzek a co by případně změnili.

„Účelem diskuse a samostatné práce je poskytnout účastníkům prostor přemýšlet, formulovat vlastní názory a zjistit, co si myslí ostatní. Jde často o vrchol programu, k němuž jsou ostatní body předebrané.“ (Pelánek, 2010, s. 20). Mít tento citát na paměti snažili jsme se k závěrečným kolečkům i takto přistupovat.

Zhodnotíme si postupně jednotlivé schůzky u všech tří výzkumných souborů a budeme především sledovat, zda se naplnily cíle, které jsme si před každým setkáním vytyčili.

Nejprve se zaměříme na reflexi programu pro mladší školní věk. První schůzkou jsme se snažili u dětí rozvíjet aktivitu tak, aby si každý člen skupinky činnost užil a pobavil se. To se nám podle ohlasů dětí podařilo zvláště u lovení rybiček na udičku. Některé děti malinko ztrácely trpělivost, když se jim nedařilo prut korigovat tak, aby se závaží přiblížilo k magnetu nalepenému na rybičce. Jelikož byla však činnost vyměřena pro každého žáčka na 30 vteřin, snažili se co nejvíce koncentrovat, aby podali co nejlepší výkon. Aktivitu jsme zkoušeli dvakrát – jednou s háčkem a podruhé se

závažím, které jsme si vypůjčili v kabinetě fyziky. Lépe se rybičky lovily se závažím, háček byl moc lehký a dětem dělalo problém ho umístit k magnetu.

Při hraní hry *Rybičky, rybáři jedou* si děti zaběhaly a shodly se na tom, že když spojí své síly dohromady, zvládnou porazit nejen nepřítele, ale i vyřešit problém, na který sami nestačí. Tuto hru jsme aplikovali na pověst blanických rytířů, čímž dostala hra jiný rozměr a smysl. Děti se více vžily do svých rolí, protože zachraňovaly český národ před zkázou.

Na druhém setkání jsme chtěli u dětí podpořit smysl pro práci v kolektivu a rozvíjet jejich kreativitu a fantazii. Kimova hra byla zařazena pro zpestření a evokování rytířské tematiky z minulé schůzky. Pozitivní ohlasy sklidilo tvoření pomocí prstových barev, protože většina dětí pracovala s prstovými barvami poprvé a velmi je to bavilo. Práci ve skupině brali žáci zodpovědně, jelikož věděli, že se spolupodílejí na rytířské vlajce, která měla pro rytíře veliký význam. Velmi zábavnou činností se ukázalo loutkové divadlo, kdy děti zároveň zapojovaly i svoji fantazii. Ze začátku se sice ostýchaly, což souvisí s tím, že musely vpustit do své osobní zóny jinou osobu, ale jelikož se děti znaly už od první třídy, a někteří dokonce z mateřské školy, brzy ostych překonaly a vžily se do role.

Na poslední schůzce jsme se vrátili k manipulaci a zavázali jsme jednomu z dětí oči a ostatní členové skupiny ho museli navigovat, aby na skákacím panákovu překonal postupně čísla od 1 do 10. Cílem bylo přimět děti zamyslet se nad tím, že není příjemné, když musí dělat některé věci pod vlivem jiné osoby. Mnohem jistější se cítí, když se mohou spoléhat sami na sebe. V souvislosti s tím jsme chtěli upozornit i na vliv technologií a médií, což si děti málokdy uvědomují. Z tohoto důvodu byla také zařazena činnost, při které si musely děti rozdělat oheň, aby si uvařily čaj. Čaj však nebyl sáčekový, ale měly ho uvařit ze sušených ostružinových lístků. Po této závěrečné činnosti si děti čaj společně vypily. Moc jim chutnal, zčásti i proto, že si ho připravily bez pomoci dospělých a byly na sebe hrdé. Všechny se shodly, že získaly větší důvěru ve své schopnosti.

Program pro skupinu spadající do středního školního věku jsme směřovali především k rozvoji prosociálního chování v rámci práce ve prospěch skupiny. Pro tento účel byla vybrána hra *Ekosystémy*, kde byla kromě logického uvažování nutná i vzájemná komunikace. Pokud se skupiny nedokázaly vzájemně domluvit, neuživily predátora. Tato činnost byla pro žáky velmi fyzicky náročná. Stěžovali si po hře na

únavu. Bylo třeba hlídat pitný režim dětí. Nicméně se to neprojevílo na celkovém dojmu ze hry. Většinou se všem skupinkám podařilo posláním splnit a predátor díky nim přežil.

V další činnosti, ve které jsme propojili zručnost a vynalézavost dětí s prvky dramatu, jsme sledovali rozvoj tvořivosti a efektivního způsobu myšlení. Zvláště kluky bavila výroba televizního rámu. Dívky se zase více vžily do role televizní reportérky. U některých dětí se projevíly mírně exhibicionistické sklony a bylo třeba je částečně usměrňovat ve vyjadřování a upozornit, že se jedná o seriózní televizní zpravodajství. Poté už vše probíhalo podle plánu.

Na poslední schůzku jsme připravili aktivitu, kde si děti vyzkoušely moderní provazochodectví a celkově se tato činnost setkala s velkým ohlasem. Pro všechny tato aktivita byla nová a se zaujetím se do zdolávání překážek pouštěly. Někteří jedinci se ze začátku obávali, že přes lano nepřejdou, ale když viděli, že je to zcela bezpečné, sebrali odvalu a udělali první krok. Sledovali jsme především rozvoj samostatnosti, aby se žáci nebáli vykročit na zdánlivě nebezpečnou cestu sami. To jsme podpořili i hrou simulující imaginární pavoučí síť. Po této činnosti jsme se společně shodli na tom, že nemůžeme věřit všemu, co nám kdo říká, ale především se spoléhat na sebe a vlastní intuici.

Posledním výzkumným souborem v našem edukačním projektu byli maminky a tatínkové s dětmi, které jsme začlenili do skupiny mladší a střední dospělosti. Hned na začátku je třeba zdůraznit, že si rodiče pochvalovali, že se může aktivit zúčastnit celá rodina. Dnes je velmi diskutovaným tématem zapojení rodin do života školy. My jsme sice zkoušeli připravený program mimo školní pozemek, ale velice snadno by šlo projekt aplikovat do školního prostředí, dokonce i do vyučovacího procesu. Svícny by si mohli společně vyrábět například při pracovní výchově. Pečení chleba by mohlo probíhat ve školní kuchyňce v rámci předmětu zabývající se domácností, případně také jakou součástí pracovní výchovy. Hod vánočním stromkem lze pak nacvičovat při hodinách tělesné výchovy, neboť každá třída si většinou před Vánoci do třídy stromeček přinese. Z časových důvodů by se daly všechny aktivity uspořádat v rámci jednoho projektového dne.

V našem projektu jsme na začátek první schůzky zařadili seznamovací hru *Žabka*, i když dospělí, na nichž jsme projekt verifikovali, se mezi sebou navzájem znali. Účelné to tedy bylo především pro děti. U „létající postele“ si pak užili nejvíce legrace právě děti, ale i dospělí v reflexi vyjádřili, že je tato aktivita bavila, neboť mohli na chvíli odhodit starosti a vrátit se na chvíli do dětství.

Svým způsobem v tom můžeme vidět alegorii k překročení komfortní zóny. V dnešní době je za příčinu neúspěchu označována i komfortní zóna, což je svým způsobem místo, kde člověk rezignuje a přestává růst. Je třeba tuto zónu neustále rozšiřovat, abychom se mohli někam posunout. Když člověk odhodí zábrany, přestane se neustále vymlouvat, hlídat a kontrolovat, ale naopak dá průchod svým přáním a tužbám. Někdy je třeba opustit pásmo pohodlí a zvyku a otevřít se pro něco nového.

V dnešní době, kdy si člověk může spoustu věcí koupit, je příjemnou změnou, když si může sám vyrobit dekoraci do bytu. Když navíc svícen někomu darují, může je hrát pocit, že udělali radost druhému člověku.

Při pečení chleba, což byla hlavní aktivita druhé schůzky, jsme si také vyzkoušeli, že vlastnoručně upečený chléb nám víc chutná. Někteří rodiče sice měli výtky k časové náročnosti, ale nakonec jsme se shodli na tom, že ten výsledek za to stál. Recepty jsme volili tak, aby se lišili délkou kynutí, abychom chleby mohli péct postupně. Děti měly největší radost ze zpívání koled, ale i z toho, že mohly přiložit svoji ruku k dílu, i když se jednalo spíše o drobnější pomocné práce.

Na poslední schůzce čekal naší skupinu hod vánočním stromkem. Tato činnost pro rozvoj aktivity se setkala s nebyvalým úspěchem, protože něco takového nikdo ze zúčastněných nečekal. Sice v závěrečné reflexi vypověděli, že nebyli někteří spokojeni se svým výkonem, technikou či dodávali, že by to chtělo trénink a větší připravenost, ale aktivitu hodnotili velmi kladně. Děti měly největší radost z cen. Nikomu z dospělých ani nevadilo, že bylo vybíráno startovné, ze kterých byly financovány památeční listiny, medaile a poháry. Nejdůležitější bylo, že je prováděná činnost bavila a měli dobrý pocit z vhodně využitého volného času.

Můžeme tedy konstatovat, že obecný cíl práce byl naplněn zcela - vytvořili jsme edukační projekt *My máme rádi Česko*, který se inspiroval zajímavostmi o České republice a zároveň se snažil rozvíjet aktivitu, samostatnost a tvořivost u dětí a dospělých. Tento projekt jsme si následně i verifikovali v praxi. Ověření jsme zaměřili především na dovednostní výcvik prostřednictvím sestavených aktivit. Každá schůzka měla předem definovány cíle, jejichž uskutečnění jsme debatovali výše.

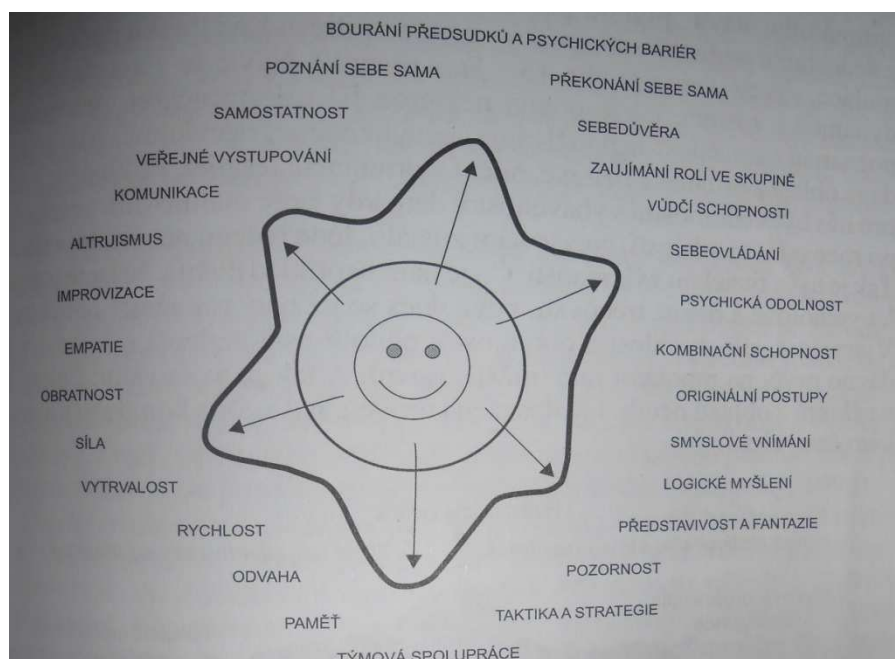
ZHODNOCENÍ A PŘÍNOS

Zhodnocení projektu provedl vedoucí Informačního centra pro mládež České Budějovice, Bc. Dušan Brodský, a metodička sociálně patologických jevů 1. ZŠ T. G. Masaryka Milevsko, Mgr. Zdeňka Machartová. Jejich písemné vyjádření je přiloženo k této bakalářské práci.

Oceňovány jsou především prvky neformálního vzdělávání a v rámci nespecifické primární prevence sociální aspekty aktivit. Využít by se daly předložené činnosti i v drogové prevenci, bylo by však třeba aktéry na to po aktivitě upozornit. Například u mladšího školního věku, kde je tato prevence velmi žádoucí. Na první schůzce děti chytají rybičky na udičku – šlo by využít jako metaforu – když se člověk chytne do drogové pasti stejně jako ryba na háček, málokdy se dokáže vymanit vlastním přičiněním.

Stejným způsobem by se dala aplikovat jazyková manipulace v aktivitě se skákacím panákem, kdy mají děti zavázané oči a mohou dělat pouze to, co jim řeknou ostatní. Droga také chování člověka ovlivňuje, aniž by si to plně uvědomoval.

Obecně lze říci, že zážitkově pedagogické projekty jsou schopny podporovat růst osobnosti člověka v následujících zónách:

Obr. 1: Rozšíření osobní zóny bezpečnosti a zkušenosti vlivem působení zážitkově pedagogických programů

(Hanuš, Chytilová, 2009, s. 85)

ZÁVĚR

Bakalářská práce vznikla na podnět výroků několika významných osobností, pomocí nichž jsem v úvodu objasnila smysl mé práce. Volný čas hraje v našich životech velmi významnou roli, podle Denise Diderota dokonce tu nejdůležitější, a proto by měl být smysluplně a efektivně využíván. Prostřednictvím volného času nejen uspokojujeme své potřeby, ale můžeme docílit i rozvoje naší osobnosti. Bohužel v dnešní době se lidé před volnočasovými aktivitami mnohdy uzavírají do virtuální reality, v čemž je podporuje všudypřítomná moderní technologie. To bylo také to, co mě vedlo k napsání mé práce s názvem *Aktivita, samostatnost a tvořivost dětí a dospělých v mimoškolním prostředí*, za jejíž cíl jsem si stanovila vypracování projektu.

Předložená práce byla standardně rozdělena na dvě části – část teoretickou a část praktickou. Teoretickou část byla utvořena s pomocí odborné literatury a začala vymezením základních pojmů, z kterých bude vycházet část praktická. Definice těchto termínů probíhala na základě pohledu různých vědeckých disciplín a autorů.

Po charakterizování aktivity, samostatnosti, tvořivosti a činnosti mimo vyučování či pracovní povinnosti byla předložena komparace formálního, neformálního a informálního vzdělávání. Formální vzdělávání je typické pro povinnou školní docházku. Bývá zde potlačena svobodná volba jedince, takže se málokdy dostavuje pocit naplnění a člověk může mít pocit ustrnutí v stereotypu. Oproti tomu neformální vzdělávání se lépe adaptuje na současné požadavky na edukační průpravu žáků, a tak komplementuje vzdělávání formální, s kterým se shoduje v cílech. Důraz neformální vzdělávání klade především na kreativitu, novátorství a učení se sebeprosazení. Nezastupitelnou roli má v edukaci člověka i informální výchova, kdy si jedinec převážně bezděčně osvojuje schopnosti a dovednosti z každodenních zkušeností.

Po druhé kapitole následoval v mé práci oddíl dedikovaný mimoškolnímu vzdělávání, které se v současnosti stává elementem sociální politiky, neboť tím, že přejímá od rodičů zodpovědnost za jejich potomky, umožňuje rodičům vstup na trh práce a rovnost příležitostí. Pro děti má poté meritorní význam především pro svou výchovně-vzdělávací, zdravotní a sociální funkci.

Roli v mimoškolním vzdělávání hraje mimo jiné i škola, která iniciuje volnočasové aktivity jak jednorázově, tak pravidelně. Toto popisuje čtvrtá kapitola bakalářské práce a mapuje i funkce školských zařízení, konkrétně školních družin a školních klubů.

Následující kapitola představuje volný čas jako dobu, ve které si jedinec sám zorganizuje náplň a volnočasový program podle svých představ, zájmů a potřeb. Jelikož každý člověk je ve své podstatě originál, je volný čas velmi proměnlivý a rozmanitý. Dělit ho může podle obsahu, doby, kdy se mu věnujeme, či podle místa, kde jsme se ho rozhodli strávit. V podkapitole se poté zmiňuji o funkcích, které volný čas má. Jsou diferencovány podle toho, zda se vztahují k jedinci či ke společnosti, ale navzájem se všechny tyto funkce prostupují.

Jak už jsem uvedla výše, dělit volný čas lze i podle místa, kde se ho lidé rozhodnout trávit, a proto je i šestá kapitola zaměřena na monitoring volnočasových prostor, prostředí, institucí a sdružení. Popsány jsou prostory, prostředí a zařízení v přírodě, městech a obcích a následuje rozdělení základních institucí na státní, neziskové z nekomerční sféry, náboženské a církevní a organizace soukromé, tedy komerční. Jako poslední jsou v této kapitole zmíněny základní typy sdružení dětí a mladých lidí, z nichž nejznámější jsou Junák, Pionýr a Sokol.

Na závěr teoretické části je popsán možný rozvoj prosociálního chování v rámci volnočasových aktivit. Neustále vstupujeme do interakcí s druhými a naše sociální chování se ve společenském kontextu utváří i na základě toho, zda se člověk cítí být kladně hodnocen a přijímán. Docílit bychom se měli snažit však prosociálního chování, které nabízí lidem pomoc, aniž by čekalo jakoukoliv kompenzaci. K tomu by mohla právě posloužit mimoškolní výchova, neboť vede děti k dobrovolné práci ve prospěch druhých.

Po sestavení teoretické základny bakalářské práce jsem představila část praktickou. Její stěžejní částí a zároveň i obecným cílem bylo vytvoření edukačního projektu s názvem *My máme rádi Česko*, jenž se inspiroval u sběratelského alba obchodního řetězce Penny. Samolepky z tohoto alba prostupovaly většinu aktivit sestavených pro rozvoj aktivity, tvořivosti a samostatnosti.

Dílčím cílem byla stanovená verifikace projektu na výzkumném vzorku, který se sestával ze tří skupin. Skupiny byly vyselektovány na základě vývojových specifik jednotlivých období. Výzkumný soubor tedy tvořili zástupci mladšího a středního školního věku a dospělí jedinci ve věkovém rozmezí 20 - 45 let. S dospělými jedinci kooperovaly i jejich děti, aby se podpořila integrace rodičů do vzdělávání žáků a zároveň i čas společně strávený.

Bakalářská práce si tedy zvolila pro naplnění svého cíle kvalitativní výzkum na bázi výukového projektu, který byl rozfázován a připraven k dalšímu využití. Na stránkách mé bakalářské práce byl projekt detailně popsán. Byly stanoveny tři klíčové oblasti – aktivita, samostatnost, tvořivost – a na jejich rozvoj byl sestaven katalog různých činností, které by tyto oblasti rozvíjely. Pro každou skupinu jsem naplánovala tři schůzky a u každé z nich je uveden individuální, skupinový a kurikulární cíl, kterého mělo být dosaženo, a to i včetně kompetencí, jež si účastníci měli osvojit.

Součástí předloženého projektu je i materiálová náročnost a případné doprovodné materiály, pokud jsou k činnosti potřeba. Verifikace projektu následně probíhala od prosince roku 2013 do června roku 2014. S ohledem na zvolenou vánoční tematiku byl projekt nejdříve vyzkoušen u dospělých osob a jejich potomků. Poté přišla na řadu skupina ve středním školním věku a jako poslední zástupci mladšího školního věku.

S každým výzkumným souborem byla po schůzce provedena reflexe formou závěrečného kolečka. Děti mladšího školního věku navíc při zhodnocení využívaly body language. Díky této zpětné vazbě, která byla prezentována po dvanácté kapitole, můžeme konstatovat, že obecný i dílčí cíl práce byly naplněny. Zhodnocení projektu provedli zároveň fundovaní odborníci, jejichž vyjádření je součástí této bakalářské práce.

POUŽITÁ LITERATURA

Knižní vydání:

BAKALÁŘ, Eduard. *Dospělí si mohou stále hrát*. 1. vyd. Praha: Alfa Publishing, 2004, 150 s. ISBN 80-86851-05-2.

BAKALÁŘ, Eduard. *Hry pro osobní rozvoj: 50 osvědčených psychoher a aktivit pro posílení sociální inteligence*. Brno: Computer Press, 2010, 184 s. ISBN 978-80-251-2637-0.

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 136 s. ISBN 978-80-247-2580-2.

BURDOVÁ, Eva et al. *Sborník příkladů dobré praxe Zdravé klima zájmového a neformálního vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012, 65 s. ISBN 978-80-87449-30-1.

ČINČERA, Jan. *Práce s hrou pro profesionály*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 116 s. ISBN 978-80-247-1974-0.

FREYSINGER, Valeria J.; KELLY, John R. *21st Century Leisure: Current Issues*. Pennsylvania: Venture Publishing, c2004. ISBN 1-892132-53-2.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

GERSHUNY, Jonathan. *Changing Times. Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford: Oxford University Press, c2003. ISBN 0-19-926189-X.

GRUBER, David. *Time Management: Rady a tipy jak efektivně hospodařit s časem*. 2. vyd. Praha: Management Press, 2004. 175 s. ISBN 80-7261-111-9.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, 240 s. ISBN 978-80-262-0030-7.

HANUŠ, Radek; CHYTILOVÁ, Lenka. *Zážitkově pedagogické učení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 192 s. ISBN 978-80-247-2816-2.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-7178-927-5.

KIRST, Werner; DIEKMEYER, Ulrich. *Trénink tvořivosti: Hry a cvičení pro děti i dospělé*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 128 s. ISBN 80-7178-227-0.

KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno, Paido, 2011, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.

MLEJNEK, Josef. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS, 1997, 151 s. ISBN 80-7068-104-7.

PÁVKOVÁ, Jiřina; HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, 229 s. ISBN 80-7178-569-5.

PELÁNEK, Radek. *Zážitkové výukové programy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 136 s. ISBN 978-80-7367-656-8.

PORTMANNOVÁ, Rosemarie. *Hry pro tvořivé myšlení*. 1. vyd. Přeložil Dana Lisá. Praha: Portál, 2004, 118 s. ISBN 80-7178-876-7.

PORTMANOVÁ, Rosemarie; SCHNEIDEROVÁ, Elisabeth. *Hry zaměřené na zvýšení koncentrace a uvolnění*. 1. vyd. Praha: Portál, 1993, 71 s. ISBN 80-85282-67-4.

PROCHÁZKA, Miroslav; SOMR, Miroslav. *Kapitoly z didaktiky vzdělávání dospělých*. 1. vyd. České Budějovice: V – Studio, 2008. ISBN 978-80-254-1919-9.

PRŮCHA, Jan; JANÍK, Tomáš; RABUŠICOVÁ, Milada. *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 296 s. ISBN 978-80-247-3960-1.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-252-1.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

SMITH, Stephen L. J. *Dictionary of concepts in recreation and leisure studies*. London: Greenwood Press, c1990. ISBN 0-313-25262-9.

ŠERÁK, Michal. *Zájemové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 175 s. ISBN 978-80-7367-426-7.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk a Barbara ŠIMANOVSKÁ. *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 159 s. ISBN 978-80-7367-801-2.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 208 s. ISBN 80-7178-285-8.

WAY, Brian. *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. 1. vyd. Praha: ISV, 1996, 218 s. ISBN 80-85866-16-1.

WALTER, Elizabeth. *Cambridge advanced learner's dictionary ; [senior commissioning editor Elizabeth Walter]*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-71266-8.

Elektronické zdroje:

AZ citáty [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://azcitaty.cz/lucius-annaes-seneca/28178/>

Cituj [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://cituj.cz/Citaty/kat-140.aspx?pg=2>

HUĐCOVÁ, Lenka. Digitální materiály pro výuku. *DUMy: Sdílejme společně*. [online]. 21.11.2013 [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: <http://dumy.cz/material/116188-frantisek-krizik>

JIRÁSEK, Alois, 1894 cit. podle SOUČEK, Tomáš. Český-jazyk.cz. : *Studentský UNDERGROUND*. [online]. 4.10.2014 [cit. 2014-10-04]. Dostupné z: http://www.cesky-jazyk.cz/spolupracovali/citanka/6/?nick=vesad_x_nothing

KONŮPKOVÁ, Věra. Hnutí Brontosaurus. : *Program vzdělávání*. [online]. [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: <http://vzdelavani.brontosaurus.cz/pro-organizatory/82-bezpenost-pi-ohni-poarni-ochrana.html>

KŘÍŽKOVÁ, Johana. Ona Dnes. [online]. 18.2.2012 [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: http://ona.idnes.cz/upecte-si-chleba-celozrnnny-s-tymianem-nebo-se-susenymi-rajcaty-p76-/recepty.aspx?c=A120217_122935_recepty_job

KVÁŠ, Ondřej. Česká asociace slackline, o.s. Lajny.cz . : *Metodická příručka slackline I.* [online]. 2013 [cit. 2014-11-06]. Dostupné z: <http://lajny.cz/dokumenty/MEP1.pdf>

SVOBODA, Martin. *Citáty* [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/denis-diderot/>

SVOBODA, Martin. *Citáty* [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/josef-capek/?page=2>

TEDERAS. Recepty.cz. . [online]. 2011 [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: <http://www.recepty.cz/recept/starocesky-domaci-chleb-146232>

VAIGLOVÁ, Zuzana. Hranostaj. [online]. 27.1.2010 [cit. 2014-07-07]. Dostupné z: <http://www.hranostaj.cz/hra1110>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

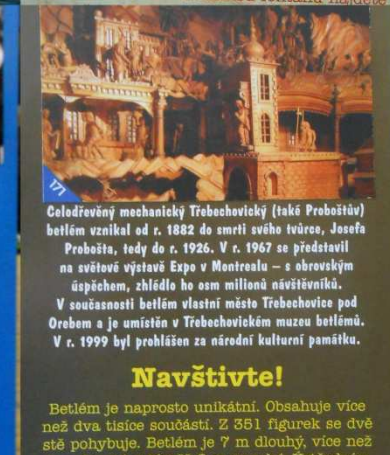
1. Album
2. Ukázka samolepek – Blaničtí rytíři
3. Použité samolepky – koláž č. 1
4. Použité samolepky – koláž č. 2
5. Společné foto první skupiny
6. Lovení rybiček na udičku
7. Rybičky, rybáři jedou alias Blaničtí rytíři
8. Panák na nácvik jazykové manipulace
9. Klasický skákací panák vytvořený z lan
10. Rozdělování ohně
11. Společné foto druhé skupiny
12. Potravinový řetězec pro hru Ekosystémy
13. Lístečky s nápisem štika umístěné v holince
14. Místo, kde děti mohly najít lístečky s nápisem komár
15. Donesené kartičky pro potravinové řetězce
16. Potravinová pyramida, kde už chybí jen predátor
17. Plánek se zakresleným rozmístěním producentů a predátorů
18. Výroba televizního rámu
19. Slackline
20. Zkrocení zlého koně
21. Zdolávání lajny bez opory
22. Model rodiny
23. Hod vánočním stromkem
24. Předávání cen v mužské kategorii
25. Předávání cen dětem

1. Album

2. Ukázka samolepky – Blaniční rytíři

3. Použité samolepky – koláž č. 1

4. Použité samolepky – koláž č. 2

5. Společné foto první skupiny

6. Lovení rybiček na udičku

7. Rybičky, rybáři jedou alias Blaničtí rytíři

8. Panák na nácvik jazykové manipulace

9. Klasický skákací panák vytvořený z lan

10. Rozdělávání ohně

11. Společné foto druhé skupiny

12. Potravinový řetězec pro hru Ekosystémy

13. Lístečky s nápisem štika umístěné v holince

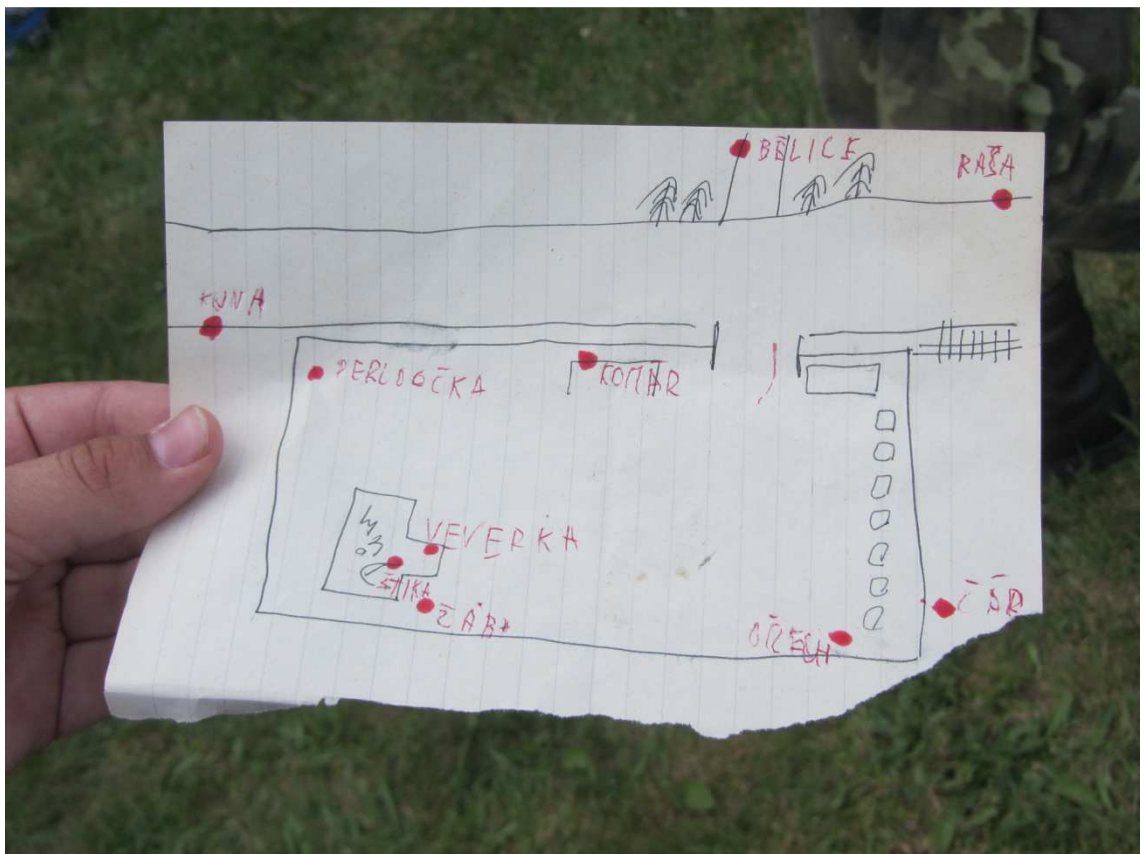
14. Místo, kde děti mohly najít lístečky s nápisem komár

15. Donesené kartičky pro potravinové řetězce

16. Potravinová pyramida, kde už chybí jen predátor

17. Plánek se zakresleným rozmístěním producentů a predátorů

18. Výroba televizního rámu

19. Slackline

20. Zkročení zlého koně

21. Zdolávání lajny bez opory

22. Model rodiny

23. Hod vánočním stromkem

24. Předávání cen v mužské kategorii

25. Předávání cen dětem